

TEMA: Krig og traumer

Forfatter Annegret Friedrichsen:

“Der er krigstraumer, der trækker spor gennem generationer

Side 6

**På safari
med Tom
Buk-Swienty**

Side 16

**Sønderjysk soldats
breve fra 1. verdenskrig
bliver til musik**

Side 22

**Karl Kring blev såret på
Vestfronten, før han blev dansk**

Side 26

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

TEMA: Krig og traumer

Karl Kring blev generalsekretær
i Sydslesvigsk Forening
som 56-årig – i 1982.

26

Foto: Lars Solomonsen

4 **Nyt fra grænselandet**

5 **Leder**

Af Peter Skov-Jakobsen,
formand for Grænseforeningen

6 **Et feriebars verden
på godt og ondt**

Ny roman af forfatter fra
det danske mindretal

14 **Hjertets treklang**

Tanker om hjem, hjemstavn
og Danmark

18 **Sønderjysk safari
i Helvede**

Interview med Tom Buk-Swienty

22 **100 år gamle krigsbreve
vækkes til live på nyt
album**

Lars Malm har sat musik til breve
fra fronten

26 **Jeg valgte takkheden til**

Interview med Karl Kring

34 **Spil om Sønderjylland
i krigstid hiter**

Computerspil er populært

Foto: Iben Gad

Annegret Friedrichsen
har skrevet roman om
at være feriebar

6

Sønderjysk
fyrbøder på
blodig safari i
Afrika.

18

Foto fra bogen 'Safari fra helvede' af Tom Buk-Swienty, Politikens Forlag.

- 40 **Ét stort integrations-
projekt**
Haderslev Stift er blevet 100 år.
Interview med biskoppen

- 43 **Kirke på tysk, dansk
og sønderjysk**
Den tyske sognepræst bruger
flere sprog

- 45 **Fødselaren har det
godt og sender sine
varmeste hilsener**
Dansk præst om ny bog om
Haderslev stift

- 48 **Det vigtigste er at
støtte mindretallet**
Mød formanden for
Grænseforeningen i
Hvetbo Herred

- 52 **Kommentar**
Af Hanne Sundin, direktør for
Grænseforeningen

- 53 **Det sker i
lokalforeningerne**

- 56 **Bryggeriet Fuglsang
forlader Haderslev**
Øllet har strømmet i 157 år

Husk, at du kan lytte til udvalgte
artikler fra magasinet Grænsen

www.graenseforeningen.dk/podcast

Foto: Creatory

Fabian Geyer, 53 år, er født i Essen, Nordrhein-Westfalen, og arbejder frem til årsskiftet som forretningsfører i en arbejds giverforening.

Flensborg vælger ny overborgmester

Partiløse Fabian Geyer er pr. 1. januar 2023 ny overborgmester i Flensborg. Det blev afgjort ved overborgmestervalgets anden runde den 2. oktober, hvor den siddende overborgmester, Simone Lange (SPD), måtte se sig slået. Fabian Geyer, der er støttet af CDU og FPD, opnåede 56 procent af stemmerne. Den samlede stemmeprocent endte på 33. Anden valgrunde var uden deltagelse fra det dansk-frisiske mindretalsparti, SSW, hvis kandidat, Karin Haug, opnåede 16,3 procent i første runde.

Mindretal som fodboldværter

Det danske mindretal i Sydslesvig, det tyske mindretal i Sønderjylland, friserne samt sinti og roma er værter, når mindretallenes europamesterskab i fodbold, Europeada, skal afholdes i det dansk-tyske grænseland i 2024. "Det er en kæmpe mindretalspolitisk chance for os", siger Gitte Hougaard-Werner, formand for Sydslesvigsk Forening.

Ingen sønderjysk Oscar

Den populære sønderjyske film 'Resten af livet' af Frelle Petersen bliver ikke Danmarks Oscar-kandidat. Den danske Oscar-komité har i stedet valgt filmen 'Holy Spider', der handler om kvindeundertrykkelse i Iran. 'Resten af livet' har solgt ca. 100.000 billetter.

Magasinet **Grænsen** nr. 5/2022 84. årgang **Udgiver** Grænseforeningen, Peder Skrams Gade 5, 1054 København K **Ansv. redaktør** Poul Struve Nielsen, pn@grænseforeningen.dk, tlf. 2334 5509 **Forside** Iben Gad.

Layout Prik grafisk tegnestue **Tryk** Jørn Thomsen Elbo A/S **Abonnement** Grænseforeningen, info@grænseforeningen.dk, tlf. 3311 3063 **Udgivelsesplan 2022** nr. 6: 5. dec. **Deadline** 3 uger inden udgivelsesdato.

Uopfordrede indlæg modtages gerne, dog uden garanti for trykning.

Læs magasinet **Grænsen** online www.grænseforeningen.dk/grænsen. ISSN: 0903-2223

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

VED GRÆNSEN

Hvordan er det at bo
i et grænseland?

Foto: Privat

Jørgen Kühl

"Jeg bor i Fartorp ved Slien tæt på Slesvig by. Min familie og jeg flyttede hertil fra Harreslev, da jeg var rektor for A.P. Møller Skolen."

"At bo i grænselandet giver mig mulighed for hele tiden at tænke Danmark med. Jeg holder meget af at handle danske varer i Padborg og gå ture langs Gendarmstien ved Kruså, hvor grænsen snor sig tæt på gennem landskabet."

"Jeg oplever personligt ikke nogle ulemper ved at bo i grænselandet, men for tiden fylder grænsekontrollen hos mange. Jeg vil dog mene, at grænsekontrollens gener er overdimensioneret. Det er irriterende, at man skal holde i kø, men kontrollen forhindrer jo ikke aktiviteter på tværs af grænsen."

Jørgen Kühl, 57 år, er mindretalsforsker og adjungeret professor ved Europa-Universität Flensburg og fhv. rektor på A.P. Møller Skolen.

Livet kunne have været forbi

Af Peter Skov-Jakobsen
Formand for Grænseforeningen

Kirken er en fysisk og en åndelig størrelse, som mennesker kan gå i ly af. Når et samfund bliver ramt af kriser, er det naturligt, at mennesker søger eftertænkksomhed og stille steder. Vi har brug for at himlen, glæden, lethedens hvælver sig over os, når vi mærker, at noget truer os.

Hvordan mon de klarede det, har jeg ofte spurgt mig selv, når jeg læste om tidligere generationers deltagelse i krig. Min egen bedstefar blev sendt til fronten i Frankrig som sønderjyde i 1917. Han havde fået at vide af min oldefar, at nu skulle han ikke være for ivrig. Min oldefar ville åbenlyst gerne se sin søn igen.

Min bedstefar talte aldrig meget om krigen. Han slog den hen. Han fortalte, at han havde været i Frankrig og havde lært at spise "paddelår".

På skrivebordet var der dog en mindelse, hvis historie, vi alle fik. Det var en granatsplint, som var lavet om til en brevopspræter. Den stak, når man tog den i hånden. Han havde taget den med hjem. Den havde sat sig i træværket lige ved siden af en dag i skyttegravene.

Jeg er ikke et øjeblik i tvivl om, at den dagligt mindede ham om, at livet kunne have været forbi; men han fortalte aldrig rigtig noget.

Det er ikke så få mennesker, man har mødt i sit liv, der også havde været aktive i den anden store verdenskrig i det 20 år-

hundrede; men de fortalte aldrig noget om, hvad de havde oplevet.

De havde deres steder, hvor de mindedes, og hvor de kom til sig selv. Der var kirkerne, mindesmærkerne, de nationale erindringsdage. Her var der et sted, hvor ordene og tankerne inden i dem ikke behøvede at gemme sig, og hvor de måske kunne sige det, der i det daglige måske ligefrem havde det bedst med at være langt nede i underbevidstheden.

Selv har jeg altid haft det sådan, at jeg havde brug for at tale om kriser og frygtelige ting, der var sket. Men jeg indrømmer, at der har også været et par tragedier, som jeg var tæt på, hvor jeg mærkede, at ordene snørede til i halsen. Det gjorde måske godt at høre en præst, en psykolog, en digter sætte ord og tanker på; men bedst var det nu, når man bare kunne lade psykologens, præstens eller digterens ordene falde til ro inden i en. Bedst var det, når ordene og tankerne kunne finde et sted at ligge og få andre tanker frem, men uden at man skulle præstere noget synderligt.

Jeg er nu glad for at leve i en tid, hvor vi mennesker kan tale med hinanden om det vanskelige. Jeg har stor respekt for psykologien, for troen og for længslen. Det hjælper alt sammen – og det hjælper, når man kan sidde i sine "kirker" og komme til sig selv og få en fornemmelse for de andre igen. 🍷

TEMA: Krig og traumer

Et feriebarns verden på godt og ondt

Af Poul Struve Nielsen
Fotos: Iben Gad

INTERVIEW Grænseland og Wirtschaftswunder bliver set med børneøjne i den nye roman 'Astrids somre'

Da Astrid kommer fra landsbyen til Duborg-Skolen, elsker hun turen fra skolen til Centralbiblioteket i Flensborg ned ad Marietrappen, “hvor efeuen slynger sig op ad den moderne høje bygning.”

Det danske bibliotek rykkede ind i den nuværende bygning i Nørregade i Flensborg i 1959, så tidsrammen er sat. ‘Astrids somre’ er ikke en selvbiografi, men en roman, hvor forfatteren Annegret Friedrichsen frit tager udgangspunkt i erfaringer fra sin egen opvækst i 1960’erne og 70’erne som en del af det danske mindretal i Sydslesvig, og kærligheden til biblioteker og deres omgivelser holder ved.

Hun har valgt Det Kongelige Biblioteks have midt i København som mødested for interviewet, og hun arbejder som forskningsbibliotekar på et tilhørende universitetsbibliotek i København i dag.

Omdrejningspunktet, som spejler Astrids udvikling i Annegret Friedrichsens ‘coming of age’ fortælling er dog et andet, nemlig hendes somre som feriebarndom hos en gårdejerfamilie et sted nordpå lige syd for Limfjorden.

Således beskriver bogen også en vigtig del af Grænseforeningens historie. Tidligere var det en vigtig opgave for Grænseforeningens lokalforeninger at være ansvarlige for sydslesvigske feriebarndoms ophold i Danmark.

Som feriebarndom havner Astrid et sted i Jylland, der ligesom den lille sydslesvigske by, hvor hun vokser op, ikke er defineret ved navn. Annegret Friedrichsen er påpasselig med ikke at skabe for meget genkendelighed med sin egen opvækst, selv om materialet er frit inspireret af den bagage, hun har taget med sig fra sin egen barndom.

Det gælder også romanens dystre underliggende tema, traumerne, som de fleste sydslesvigske og mange sønderjyske familier bærer på, fordi familiemedlemmer har været presset til tysk krigstjeneste i de to verdenskrige.

Vi er blandt helt almindelige mennesker fra den tid på begge sider af grænsen.

Astrids far er håndværker – maler, og feriefamilien en landbofamilie. Med omdrejningspunkt i feriebarndomets somre og med det dystre underliggende tema formår Annegret Friedrichsen også at skrive 1960'erne og 70'erne frem i en levende ramme, som smukt og troværdigt spejler den tid set med børneøjne.

Barnets synsvinkel

Beskrivelsen af bogreolen fra Astrids første indtryk af gården ved Limfjorden får klart en læser, der kender den tid, til at tænke, “de er med i Unions Bogklub, og der står Lademanns leksikon.” Men det ved et barn fra Sydslesvig selvfølgelig ikke noget om, så det ➡➡

Som forfatter vil man altid trække på noget, siger Annegret Friedrichsen. Hun har selv haft glæde af at være feriebarndom og ved, der er etableret livslange venskaber hen over grænsen mellem børn og deres værtsfamilier.

skriver Annegret Friedrichsen ikke. Men hun skaber med ordene så klare billeder og fornemmelser af tiden, hvor Pippi Langstrumpf og Anders And herskede i børnenes bevidsthed syd og nord fra grænsen i en tid med Wirtschaftswunder og etableringen af velfærdssamfundet.

“Det vigtigste for mig var, at det var barnets synsvinkel. Perspektivet er Astrids hele vejen igennem. Jeg er selv vokset op i mindretallet, har været feriebarndom og gået på Duborg-Sko-

fortællerstemme konstaterer: “Men jeg vil så gerne lære det sprog, som min far kan, og som han taler med sine danske venner, og når vi kører hen over grænsen til Danmark.”

Annegret Friedrichsen fortæller, at når Astrids syn på verden gengives i nutid, skal man kunne se det fra hendes synsvinkel og som læser stå midt i det tidstypiske og leve sig ind i det.

“Som forfatter vil man altid trække på noget. Jeg tror, flertallet har haft glæde af at være feriebarndom. Der er etableret livslange venskaber hen over grænsen mellem børn og deres værtsfamilier. Det var jo en enorm generøsitet fra danske familier at åbne deres hjem for sydslesvigske børn. Men fordi Astrid bliver sendt afsted så tidligt, før hun har lært det danske sprog – hendes mor er jo tysk, og det er mest det, de taler derhjemme – så er hun følsom overfor, at hun ses som og oplever sig selv som anderledes.

Det med, at dialekten stedvis gengives, er for at vise, hvordan Astrid oplever det. Der er derudover både en smule plattysk, frisisk og tysk i bogen. Sydslesvig er jo et sted med mange sprog,” siger Annegret Friedrichsen.

Fortielser og traumer

Det er ikke sådan, at der i romanen stilles en modsætning op mellem den lyse sommertid i Danmark og den mørke, tyske vinter. I ‘Astrids somre’ skildres barndommens vekslen mellem glæde og angst, mellem at erhverve sig ny viden gennem oplevelser og undre sig over ting, en lille pige ikke forstår – og ting, som de voksne fortier.

Fortielser og traumer fra de to krige er noget, der præger livet i Tyskland og Sønderjylland i langt højere grad end i det øvrige Danmark og i Norden.

“For Astrid virker Danmark lyst og let. Men der er også folk i Danmark, som har haft frygtelige erfaringer,” fortæller Annegret Friedrichsen.

Astrid tænker for eksempel på døden, som er nærværende i det danske landbrug, hvor hun tager de små grise til sig som kæledyr og må sande, at de ender med at blive slagtet og spist. I Tyskland er døden nærværende på en anden måde, det er en skygge, der hviler over familien og lurar i en tåge af usagte begivenheder fra de voksnes verden.

Der er en smuk og rørende beskrivelse af barnets forestillinger om døden:

“Står min mormor, Oma, som døde kort efter at jeg blev født, der så, står min farfar, som

“ *Fortielser og traumer fra de to krige er noget, der præger livet i Tyskland og Sønderjylland i langt højere grad end i det øvrige Danmark og Norden.*

len. Jeg er selv blevet sat på et tog og har kørt langt. I den tid, jeg beskriver, var der stor tilslutning til feriebarndommen,” fortæller Annegret Friedrichsen.

Astrids far er fra det danske mindretal, men hendes mor er tysk, og det gælder også storesøsteren, som har en anden far. Så sproget derhjemme er tysk. Således er kommunikationen i Danmark i starten særlig svær for Astrid, og den bliver ikke nemmere af, at det sproglige nok også havde voldt problemer for et feriebarndom fra Aarhus eller Esbjerg.

“A hå vån u å rie å e hejst i dav, lyder det. Jeg måber, for jeg forstår ikke noget, når han taler sådan,” skriver forfatteren i bogen. Det er karlen på gården, der taler med en tyk dialekt. Familien er nemmere at forstå, og Astrid holder ved. Hendes

døde i krigen, der så? Og vil skyerne opløses i blå luft, og vil englenerne dukke op i en stråle af lys og stå ranke og synge deres englesang?”

Annegret Friedrichsen har oplevet, hvordan Astrids forældres generation har været præget af den blodige historie.

“Det handler også om at være barn af den generation, der var børn af folk fra 1930’erne. Der er krigstraumer, der trækker spor igennem generationer. Astrid oplever, hvordan hun og andre børn kommer til at leve under det. Generationen, der kom efter den, der var i krig eller har mistet forældre under krigen, opfatter, at der er noget, man ikke må røre ved.”

“Du lukker jo ned. Der er noget smertefuldt, du ikke må tale om, uanset om du er mindretalsdansker eller flertalstysker. Forældre- og bedsteforældregenerationen kan ikke tale om det,” siger forfatteren.

Hun har også oplevet det som en måde at skærme børnene og de næste generationer mod den ondskab, de selv har stået ansigt til ansigt med.

“Der ligger en dobbeltbeskyttelse i det usagte. Man prøver at beskytte mod sorgen i familien med tavshed, men man er også tavs for at beskytte børnene mod at vide, hvad mennesker er i stand til,” siger Annegret Friedrichsen, som ikke mener, traumerne fra dengang stadig præger børn og unge fra Sydslesvig.

“Jeg tror ikke, den unge generation er påvirket af de traumer. Men de fleste i de tidligere generationer har været det i en eller anden grad. I kulturlivet og i litteraturen er det stadig aktuelt som emne.”

Og det må man sige ‘Astrids somre’ afspejle. Da hun kommer på afveje i en ende af den lille by, som de voksne aldrig har taget hende med til, følger hun en sti, der bringer hende frem til en mindelund for de faldne i krigen. Gemt væk og skjult for hverdagslivet. For livet måtte jo gå videre. I dag er det kommet på afstand, så det er blevet til noget, man kan tage med sig videre i livet og tage ved lære af.

“Nu er mindestenene til skræk og advarsel lagt ind midt i byen. Nu er der rejst en stor sten med indskriften: ‘Aldrig mere krig’”

Dansk og tysk

Forskellen på det danske og det tyske fylder naturligvis rigtig meget for Astrid, som vokser op i en tosproget mindretalsfamilie og derfor set med tyske øjne betragtes som

dansk, mens hun i Danmark bliver betragtet som tysker.

Det kan mærkes for en generation, der er født få år efter Anden Verdenskrig.

I de tegneserier og film, danskerne læser og ser, er tyskerne skurkene. I Danmark ser Astrid en krigsfilm i fjernsynet sammen med sin feriefamilie, og om natten jager de voldsomme billeder gennem Astrids hoved. Hendes tankemylder fortsætter således i bogen:

“Aftenen efter filmen grubler jeg over, at min bedstefar Lorenz ikke er min rigtige bedstefar, fordi min rigtige farfar jo døde under krigen, og farmor først blev gift med sin anden mand efter krigen. Var det mon den krig, som var i filmen?”

“Det er det, man blev konfronteret med, når man som sydslesviger kom til Danmark. Sydslesvigske børn vidste dengang ikke noget, når de kom ud i verden og mødte danske børn, der havde set andre film og måske læst andre bøger og tegneserier,” fortæller Annegret Friedrichsen.

Der er også en episode i bogen, hvor Astrid og en dansk veninde bliver overfaldet af en flertalstysk dreng, som kalder dem Speckdänen. Også i Astrids familie trækkes der fra begge sider i de danske og tyske tråde.

“Astrid fornemmer i bogen, at hendes morfar ikke

er så glad for, at hun går i dansk skole. Han er tysk. Og Astrids far idealiserer Danmark. Hans dansk-sindethed bliver styrket i mødet med det, hans familie oplevede ved at leve i Tyskland. Under krigen har det danske mindretal haft det svært. De var ikke nazister, men de blev tvunget i krig. Astrids far får i romanen bank, ➡

Nye måder at mødes på

Ordringen med ferieborn sluttede i 2019. Tiderne, hvor danske familier tilbragte flere uger af sommerferien hjemme i eget hus og have eller på gården – med den fornødne plads og ro til at have et ferieborn – er forbi. Men Grænseforeningen og Skoleforeningen i Sydslesvig har nytænkt kultur- og sprogmodet. I sommer har i alt 350 børn fra Sydslesvig og Danmark været med på Skoleforeningens Rejsekon-tors sommerlejr. Desuden holdes der “Elevudvekslingen i uge 45-47”, som opleves som en attraktiv kulturmod-deaktivitet og sprogrejse for børn på begge sider af grænsen.

“
*Der er noget
smertefuldt,
du ikke må
tale om.*

fordi han ikke vil være med i Hitlerjugend,” fortæller forfatteren.

Udover at skildre, hvordan det er at vokse op med to sprog og to kulturer, sætter Annegret Friedrichsen også ord og rammende billeder på den tid, hvor Astrid vokser op. En tid, hvor der ikke er nød, men heller ikke samme rigdom og velstand som i dag.

Velfærd og Wirtschaftswunder

Hun beskriver omlægningen af landbruget, hvor plejefamilien i Danmark skifter fra at drive et alsidigt landbrug til at blive mælkeproducenter. Velfærdssamfundet udvikles i Danmark, og i Tyskland bliver bilerne større og større, efterhånden som datidens Wirtschaftswunder udvikler sig.

Flere børn af arbejdere, bønder og små-handlende fik mulighed for at komme på gymnasiet. I Danmark var det vel stadig nødvendigt at tage realen med. I Tyskland skiltes de bogligt egnede ud noget tidligere, og for et barn i det danske skolesystem i Sydslesvig som Astrid betød det at komme på Duborg-Skolen i Flensborg.

Her møder håndværkerdatteren den sydslesvigske middelklasse i byen. De bor i fine lejligheder eller store arkitekttegnede huse, hvor det nok nærmere er bøger fra Gyldendals end Unions Bogklub, der står i reolerne. Og hvor Astrid kan takke sine ferieophold i Danmark for at have været ude og se lidt af verden.

“Familierne tog typisk ikke på lange ferier sammen dengang. Så kom Wirtschaftswunder – det er op til 1968 og i begyndelsen af 1970’erne. Det var de år, hvor børn af håndværkere og landmænd begyndte at få andre uddannelser. Jeg har prøvet at levendegøre udviklingen ved at sætte den i et barns perspektiv,” fortæller Annegret Friedrichsen.

Hun oplever også, at tingene bløder noget op mellem det tyske og det danske.

“De små ting med ikke at være velset eksisterede stadig i 1960’erne. Men efter 1968 er der også kommet en tysk forældre-generation, som viser en stor anerkendelse af mindretallet og for eksempel den danske pædagogik. Den dansk-fjendtlige dreng i bogen fandtes, men nu er den holdning der mig bekendt ikke længere.”

Hun fortæller, at hun altid vil opleve det at have en del af både det danske og det tyske med sig.

“Jeg har haft stor glæde af gå i dansk

skole og være feriebarn. Og af at komme på Duborg-Skolen,” siger hun.

Det er vigtigt, at der kommer bøger om at vokse op med en flersproget baggrund, fordi det fremmer forståelse for og indlevelse i mindretallenes vilkår.

“Der har jo været selvransagelse og diskussion i Tyskland. Der er kommet mange byskilte med både de danske og tyske navne i Sydslesvig. Der er så mange familierelationer hen over grænsen. Jeg går i min roman tilbage til en tid, hvor det ikke var sådan. Det glæder mig i dag, når jeg ser de tosprogede skilte.”

Hun ser det som et stort fremskridt, at man i dag underviser flersprogede børn med interkulturel og flersproget pædagogik.

Når hun ser tilbage på sin tid som ferie-barn, er hun meget taknemmelig og synes, det er fantastisk som danske familier gennem generationer med åbne arme har taget imod sydslesvigske børn i deres hjem, som var de en del af familien.

“Tiden er nok ikke til at sende sit barn til nogle mennesker, man ikke har set før, i tre-fire uger. Men i begyndelsen af 1960’erne var der mange, som tilsluttede sig.” 🌸

Annegreth Friedrichsen: ‘Astrids somre’. 208 sider. 249,95 kroner. Forlaget Hovedland.

Hjertets treklang

Af Poul Struve Nielsen

Pludselig brød minder om familiens del i krigen
frem hos læser i Horsens

Jeg sidder i mit Jordhul og har indrettet mig for Natten. Det er en pragtfuld Aften. Faa Hundrede meter foran mig har Russerne indrettet sig på samme måde. Maskingeværernes Knitren er standset, og kun Artilleriet fra begge sider giver af og til lidt Forstyrrelsesild. Med lange Hvin suser Granaterne gennem denne fredelige Aften.”

Sådan lyder en beretning i Flensborg Avis under krigen, skrevet fra Østfronten af Christian Nielsen, som var en af de mange mænd fra det danske mindretal, som var med i Anden Verdenskrig på tysk side.

Selv den dag i dag kan granaternes hvinen dengang forstyrre en fredelig aften.

Grusomhederne under de to verdenskrige har ikke sluppet de mennesker, der er berørt af dem. For folk med rødder i Sydslesvig og Sønderjylland er det bare en del af den bagage, der følger med gennem livet. Pludselig læser, ser eller hører man noget, der giver et flashback og bringer fortiden frem i bevidstheden.

Læge Gunner Nielsen er født i Glostrup og har boet i mange år i Horsens. Men da han læste grænseforeningens formands, biskop Peter Skov-Jakobsens, leder i magasinet Grænsen om den rolle, det nationale spiller for os, blev han ramt af minder om sin farbror og det Sydslesvig, hvor hans far voksede op.

“Min fars voksenliv har været stærkt præget af det her. Han havde meget ondt af at tale om det”, siger Gunner Nielsen, som kontaktede magasinet Grænsen ved at skrive i en mail:

“Nationalismen, skriver Peter Skov-Jakobsen, kan tage sit udgangspunkt i vreden, fordømmelsen, fordommene og historieforfalskning og føre til krig og ødelæggelse. Men den kan også udspringe af åndsfrihed, åbenhed og anerkendelse, som fører til frihed og fred. Grænselandet har rummet begge former for nationalisme inden for mands minde, så betydningen af at være på vagt og være bevidst om vores fællesskab mindretallene imellem er vigtig.” ➡➡

*Christian Nielsen
sidste beretning fra
Østfronten til Flensborg
Avis handler om
hjertets treklang; hjem,
hjemstavn og Danmark.*

Da Gunner Nielsen læste lederen, kom han til at tænke på et indlæg i Flensborg Avis fra den 18. august 1941. Skribenten Christian Nielsen var hans farbror, som skrev fast til Flensborg Avis både fra Vestfronten og Østfronten. Han var først i Polen, så hjemme igen og på underofficersskole, Derefter gik turen til Vestfronten, hvor han var med til indmarchen gennem Holland, Belgien og Frankrig og var med i sejrspaden på Champs-Elysees.

Østfronten

Han blev sendt til Østfronten i 1941 og var med til at rykke gennem Polen, Litauen, Estland og ind i Rusland.

“

*Derud over har jeg lært
at elske Danmark,
Danmark, Længslernes
Land, som vi nu har
savnet i to Aar.*

Han faldt i krigen den 2. august, mens brevet var på vej fra Østfronten til Flensborg. Brevet blev således hans sidste blandt mange beretninger fra fronten i avisen.

“Hvor er vi dog lykkelige, vi, der har denne Treklang i os, vort Hjem, vor Hjemstavn, Danmark,” skrev Christian Nielsen i Flensborg Avis.

Han var uddannet manufakturhandler og blev indkaldt i 1938. Han rapporterede ikke bare til Flensborg Avis, han læste selv avisen ved fronten. Det skrev han om få dage, før han faldt.

“Jeg har læst avisen, Artiklen om Oversø og Tofte, om Hejmdalernes Aftenstund ved Flensborg Fjord, og jeg har fået brev fra en

Kammerat i København og en kvindelig Kammerat i Aarhus. Jeg har læst om Aarhus bys jubilæum og Bellahøj, om Kis og lille Jens i Silkeborg.”

Christian Nielsen skriver om hjertets treklang: “Hvad nytte ville vort liv være til, hvis vi ikke havde disse Toner i os, disse stærke Følelser, der hjælper os over alle tunge Timer, og der giver vores Tilværelse Indhold.”

Der har været rigelig med tunge timer ved fronten. Men Christian Nielsen får unægteligt det bedste ud af det. Og læserne med, for manufakturhandleren og soldaten var også en god skribent:

“I dette Hjem har jeg faaet nedplantet en dybt forankret Kærlighed, som vi nu skatter dobbelt højt. Og derud over har jeg lært at elske Danmark, Danmark, Længslernes Land, som vi nu har savnet i to Aar. Men du lever i vore Hjerter og Vore Sind. Hver tanke paa dig og hver Linje om dig gør os saa trygge og saa uendelig lykkelige og glade.”

Christian Nielsen var fra Kobbermølle ved den dansk-tyske grænse. Allerede i 1933 var hans storebror, Gunner Niensens far, rejst til Danmark, fordi han havde vist flygtende socialister, hvordan man kunne komme ubeset over grænsen, efter at Hitler havde overtaget magten i Tyskland.

Gunner Nielsen fortæller, at selv om han er vokset op på Sjælland og har levet det meste af sit voksne liv i Horsens, er det med krigsdeltagelsen en del af familiehistorien fra Sydslesvig.

“Min farfar var med i den første krig og kom hjem igen, men to svogre faldt og tre andre blev mærket for livet. Dertil kommer tabene i den anden krig, hvor 16 ud af totalt 36 fætre, kusiner og ægtefæller til min far enten faldt på slagmarken, blev invalideret eller omkom som civilister i krigens ragnarok.”

“Min farfars slægt var en del af det danske mindretal, mens min farmor var friser. Hun blev med tiden meget aktiv i det danske lokalsamfund i Kobbermølle. Børnene kom til at gå i den danske skole, da den blev oprettet som den første danske skole uden for de store byer i 1926. Min far var nogle år ældre end sin bror, og de havde også en søster. De var engagerede i spejderbevægelsen, ungdomsforeningen, historisk samfund og menighedsarbejdet og derfor meget dansk prægede.”

Krig og pligt

Som for mange andre dansksindede tyske soldater kan man spørge sig selv, om det

ikke har været frygteligt at blive kastet ud i nogle andres krig. Det har de også talt om i familien Nielsen.

“Ja og nej. Jeg spurgte min far, hvordan det kan være, Christian accepterede værnepligten og krigene?” En forklaring har han selv givet i et af sine feltbreve: Man skal gøre sin pligt for at kunne hævde sin ret bagefter. Det var det dogme, man havde i Den første Krig, og som hans far også begrundede sin krigsdeltagelse med. Man kunne ikke hævde sine mindretalsrettigheder, hvis man ikke havde gjort sin pligt som borger i det samfund, hvor man var mindretal,” siger Gunner Nielsen og tilføjer om sin farbror:

“Så havde han jo en vis modvilje mod bolsjevismen.”

I sine breve gør Christian Nielsen sig også overvejelser om den russiske fjendes ve og vel og hverdagsliv.

“Den russiske Bonde er primitiv og fattig. Men i Modsætning til andre Bønder i fremmede Egne kan man ikke frakende ham en Del Bondekultur, selv om han maaske staar på det Stade, som vore Forfædre gjorde for 100 Aar siden. Selv 20 Aars Kommunisme har ikke kunnet ødelægge denne Kultur,” skrev han i sin sidste rapport fra fronten.

Et andet svar, Gunner Nielsen har fået, når han har prøvet at tale med sin far om farbroren, er: “Spejderdreng.” Han har læst brorens breve som beretninger fra en spejder, der er på udflugt.

“Det er lidt spændende det hele. Han var en naiv spejderdreng.”

Fortielser

Men krigen var normalt ikke et samtaleemne i Gunner Nielsens barndomshjem.

“Min mor var fra Vendsyssel. Hun var alvorligt involveret i modstandsarbejdet i Nordjylland. Hun kom ud af frihedskampen med PTSD. Det er min konklusion, for det kendte man ikke dengang. Min bror og jeg fik engang i 1960'erne direkte ordre på, at det snakker vi ikke om. Det var min mor, der sagde det, mens min far nikkede. Så det har været som et sort hul, og Christians breve har været sådan et lille vindue ind i det hul.”

Gunner Nielsen ser sådan på det, at det at leve med traumerne er en selvfølge for folk i grænselandet.

“Det har ikke været et spørgsmål, om man kunne rende sin vej eller undgå det. Når man er i et område, hvor landene kæmper

om et eller andet, så er man fanget. I andre breve beskriver Christian, at han har talt med soldater fra andre mindretal i diverse grænseregioner som Elsass og Østpreussen, og oplevet samme holdning til selvfølgeligheden i at man er nødt til at gøre sin pligt for bagefter at kunne sige, at man har en ret”, siger han og drager en parallel til krigen i Ukraine:

“Jeg kan ikke lade være at tænke tanker om Ruslands krig mod Ukraine her. Når man hører om de ting i medierne, så skal vi selvfølgelig filtrere oplysningerne. Men som jeg forstår, kæmper de ukrainske værnepligtige, om de er russiskvenlige eller ej, for Ukraine. Russerne har heller ikke noget valg. Det er det grusomme ved det,” siger Gunner Nielsen.

Der blev udgivet en mindebog om Christian Nielsen i 1941 med titlen ‘Hjertets Treklang’, hvor flere af hans feltbreve er optrykt. 📖

Det har præget Christian Nielsens familie, at de mistede ham, da han faldt ved Østfronten.

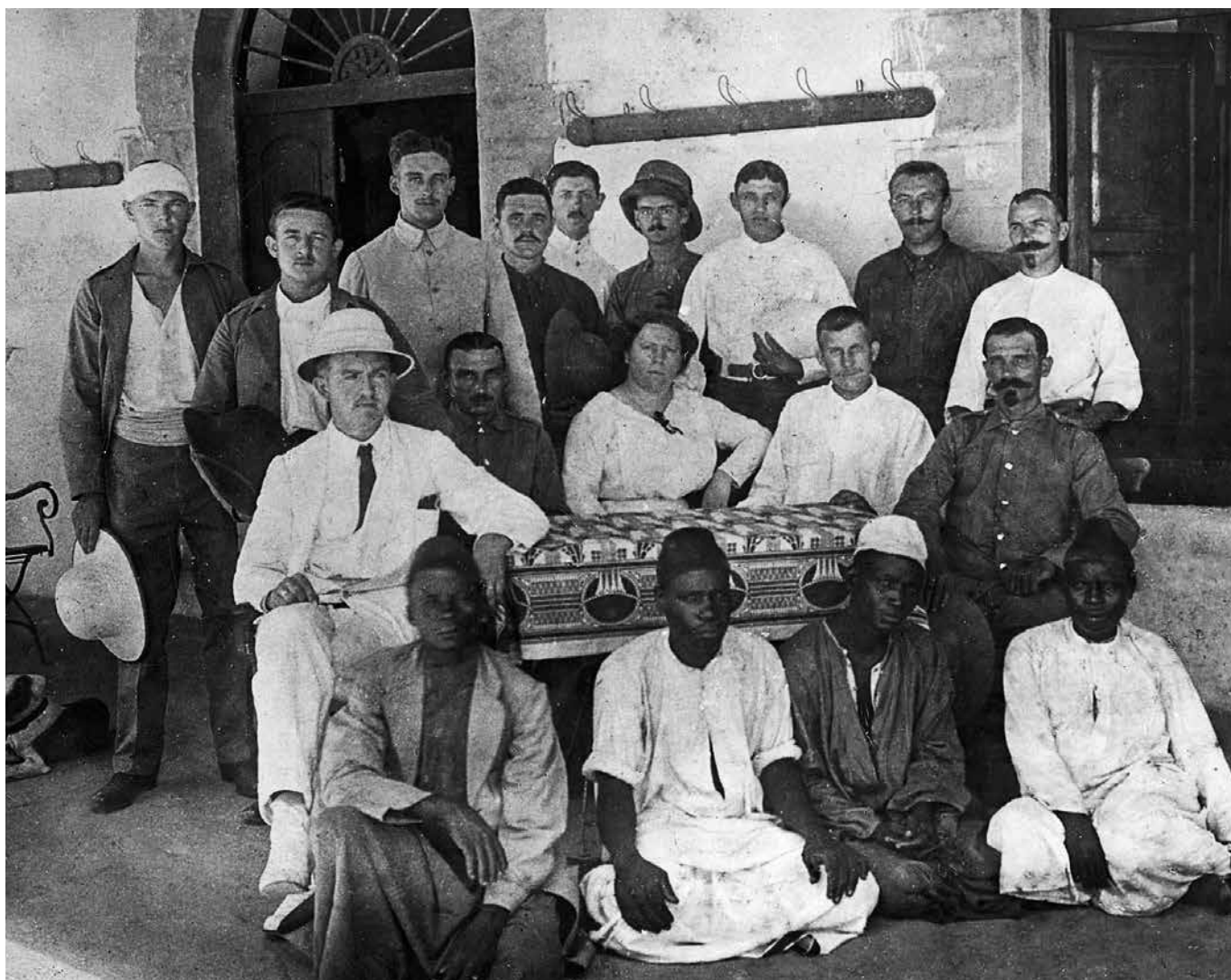

Foto fra bogen.

Først da skibet var kommet ud i rum sø, fandt de unge mænd ud af, at de havde 25.000 sømil foran sig og skulle til Tysk Østafrika.

Sønderjysk safari i Helvede

Af Malene Fenger-Grøndahl

Tom Buk-Swienty fortsætter sin udforskning af både Afrika og sønderjysk historie i sin nye dokumentariske roman, 'Safari fra Helvede', der følger en flok unge sønderjyske mænd, der under Første Verdenskrig bliver sendt på en hemmelig og vanvittig mission i Østafrika.

I 2019 var historiker og forfatter Tom Buk-Swienty i Sønderborg for at forberede tre tv-udsendelser med titlen 'Sønderjysk for begyndere'. Sammen med Flemming Møldrup, der stort set intet forhåndskendskab havde til Sønderjylland, skulle Tom Buk-Swienty på rundtur i det sønderjyske for at gøre sin medvært – og seerne – klogere på den stormomsuste landsdel, der vendte hjem til Danmark for 100 år siden. Tom Buk-Swienty, der selv er opvokset i Sønderjylland, opsøgte sin gode bekendte, museumsinspektør på Sønderborg Slot, René Rasmussen, og spurgte ham, om han kunne hjælpe med at finde nogle overraskende og anderledes historier om Sønderjylland. Det kunne han – og en af dem var så spændende, dramatisk, eventyrlig og samtidig tragisk, at Tom Buk-Swienty næsten øjeblikkeligt besluttede, at den historie måtte han skrive en bog om. Bogen udkom i september i år og har fået titlen 'Safari fra Helvede' – med undertitlen 'Nis Kock og sønderjyderne, der i Første Verdenskrig blev sendt på en hemmelig mission til Afrika og endte som jaget vildt'.

"Den er en utrolig historie, som rummer både sønderjysk historie, verdenshistorie

og Afrika-historie – nogle af de elementer, som har fyldt mest i mit forfatterskab hidtil – så derfor var det helt oplagt for mig at kaste mig over den," siger Tom Buk-Swienty.

Fra USA til Als og Afrika

Tom Buk Swienty er uddannet historiker og har arbejdet som journalist, bl.a. som USA-korrespondent. I USA blev han fascineret af den anglo-saksiske tradition for historisk fortælling, hvor historie også er en litterær genre, og inspireret af dette samt af den danske forfatter Thorkild Hansens bøger om 'Det lykkelige Arabien og Slavernes Øer' kastede han sig selv ud i den historiske fortælling. Først kom biografien om den dansk-amerikanske journalist og fotograf Jacob A. Riis og herefter tre bøger om Danmarks skæbneår 1864 – 'Slagtebænk Dybbøl' (2008), 'Dommedag Als' (2010) og '1864 i billeder' (2012), der tilsammen har solgt over 150.000 eksemplarer. Siden fulgte fire bind om Karen Blixens slægt samt 'Undervejs. Erindringer 1940-1972. Dronning Margrethe fortæller til Tom Buk-Swienty' (2021).

Under sin research til bøgerne om Dinesen-slægten var Tom Buk-Swienty i Kenya i ➡

flere omgange, og tippet fra René Rasmussen førte igen Tom Buk-Swienty til Afrika, denne gang til Tanzania, tidligere Tysk Østafrika. Historien, som René Rasmussen gjorde Tom Buk-Swienty opmærksom på, handlede om 30 sønderjyske mænd, der i 1915 blev sendt ud på en hemmelig mission for den tyske marine. Ombord på et opbragt engelsk handelsskib, som var camoufleret som det danske handelsskib Kronborg, skulle de rejse hele vejen syd om Kap det Gode Håb og op langs den østafrikanske kyst og ind i Rufijuflodens delta, hvor den tyske krydser SMS Königsberg blev holdt indespærret af den britiske flåde.

Lidt turisme blev det til undervejs, her ved pyramiderne i Giza, men det blev en hård og blodig tur.

Håndplukkede sønderjyder på hemmelig mission

Blandt de 30 søfolk var Nis Kock, en fyrbøder fra Als, der havde aftjent sin værnepligt

i den tyske marine og netop var blevet far til sit første barn. Han og de andre sønderjyder blev håndplukket på grund af deres sproglige kompetencer. For at narre fjenden skulle de ombordværende på skibet nemlig ikke kun iføres dansk matrosthøj, men også tale dansk. Og selvom Nis Kock, som han bemærkede, talte sønderjysk, som er et sprog i egen ret, kunne det nok narre en ikke-danskkyndig fjende.

“De unge mænd fik blot at vide, at de skulle sendes ud på en hemmelig mission, og først da skibet var kommet ud i rum sø, fik de at vide, hvad missionen gik ud på. De havde 25.000 sømil foran sig, og det, der ventede dem, blev mere langvarigt, blodigt og dramatisk, end de nok kunne forestille sig,” siger Tom Buk-Swienty.

Skibet med Nis Kock og de andre sønderjyder – samt en tysk kaptajn og enkelte an-

Foto fra bogen.

*Den sønderjyske
fyrbøder Nis Kock blev
73 arbejdede trods
malariaanfald næsten
frem til sin død.*

dre tyskere og skandinaver om bord – forlod Wilhelmshaven den 18. februar 1915 – lastet med ammunition, våben, snaps, underbukser og andre fornødenheder til den tyske hær i Tysk Østafrika. Fire år senere vendte de, der havde overlevet strabadserne, hjem – om bord på danske den krydser Valkyrien – og blev modtaget som helte i København. Efter krigen blev Nis Kocks erindringer og flere andre beretninger om de dramatiske begivenheder udgivet og fik en del opmærksomhed. Men siden blev historien om de sønderjyske mænd på mission i Afrika næsten glemt, og Tom Buk-Swienty er glad for, at det er lykkedes ham at give historien nyt liv.

Loyale over for Danmark

“Fortællingen om Nis Kock og de andre sønderjyder tilføjer nuancer til historien. Omkring halvdelen af sønderjyderne var dansksindede og har formodentlig ikke haft den store lyst til at kæmpe for Tyskland i Den Store Krig. Men de levede i en tid, hvor pligtfølelse og autoritetstro fyldte mere, og på en bagvendt måde kan det have været loyalitetsfølelse over for Danmark og det danske, der afholdt dem fra at desertere. Den sønderjyske politiker H.P. Hanssen opfordrede nemlig sønderjyderne til at adlyde, fordi han vurderede, at det ville øge Sønderjyllands chancer for at komme tilbage til Danmark, hvis Tyskland vandt krigen,” fortæller han.

Nis Kock og adskillige af hans kammerater vendte hjem fra Østafrika med kroniske sygdomme som malaria, og flere døde unge. Nis Kock blev 73 år og arbejdede trods tilbagevendende feberepisoder på grund af malaria næsten frem til sin død.

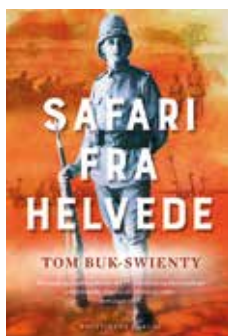
“Det var nogle seje gutter med en særlig sønderjysk mentalitet, som har gjort dem meget overlevelsedygtige. De besad en

Foto fra bogen.

blanding af lune, selvironi og beskedenhed,” siger forfatteren.

Desuden ligger det ham på sinde, at han med bogen har kunnet kaste lys over de hundredtusinder af afrikanske ofre for de europæiske magters krig i Østafrika. Og så er der også lige forbindelsen mellem en legendarisk tysk general, kaldet ‘Afrikas Løve’, og ‘Afrikas Løvinde’, Karen Blixen. Den må man selv læse bogen for at få kendskab til. 🍷

*Tom Buk-Swienty:
‘Safari fra helvede’.
464 sider. 400 kroner.
Politikens Forlag.*

"Kresten Andresens breve er tidløse og rummer skarpe refleksioner, om hvad det vil sige at være ung og have håb og drømme for fremtiden", siger Lars Malm, der fortolker brevene på 11 nye sange.

100 år gamle krigsbreve vækkes til live på nyt album

Af Alexander Leicht Rygaard

Musiker Lars Malm, der er kendt fra popduoen Nordstrøm, har kastet sig ud i at fortolke den sønderjyske soldat Kresten Andresens mere end 100 år gamle breve fra Første Verdenskrig. "Fortællingen om Kresten er lyslevende. Han var en poet", siger Lars Malm, som også er uddannet historiker

Den 8. august 1916 er en ung sønderjysk soldat på vej til de tyske skyttegravstillinger nær den franske flod Somme. Første Verdenskrig har vansiret det europæiske kontinent i to år, og aftenen forinden har den sønderjyske soldat forholdt sig dette faktum i et brev til sine forældre:

"I Dag er det netop to Aar siden jeg kom i Trøjen. Hvor er det dog en sørgelig Dag at mindes", skriver soldaten ved navn Kresten Andresen.

Hvad Kresten Andresen og forældrene ikke ved er, at brevet bliver Kresten Andresens sidste. Han forsvinder på vejen ud til skyttegravene og meldes savnet. Kresten Andresen bliver aldrig fundet igen.

Krestens breve er tidløse

Historien om den unge sønderjyde slutter dog ikke på en fransk slagmark. I 1919

udgav moderen Kresten Andresens mere end 245 breve sendt fra vestfronten i perioden 1914-16, og nu har musiker Lars Malm, der er kendt fra popduoen Nordstrøm, fortolket brevene på 11 nye sange, der udkommer på albummet 'Menneske igen' den 17. marts 2023.

"Jeg mødte Kresten for nogle år siden og blev forbløffet over, hvor lyslevende han fremstår i sine tekster, selvom han skriver fra et inferno af kanontorden og trommeild for over 100 år siden", siger Lars Malm, der er uddannet historiker og arbejder som gymnasielærer ved siden af musikken. Han har gennem en årrække brugt brevene i sin undervisning.

"Krestens breve er tidløse og rummer skarpe refleksioner om, hvad det vil sige at være ung og have håb og drømme for fremtiden. Han er enormt dygtig til at beskrive, hvad han oplever i krigens hverdag, og mange af linjerne har stor poetisk værdi. Og så har han en ukuelig optimisme, selvom han ➡

er sat i en umulig situation, som han føler stor afmagt for”, siger Lars Malm.

Liv og død

Første udspil fra albummet er sangen “Klar Og Blå”, der er baseret på en dagbogstekst dateret til den 13. august 1914. Her er Første Verdenskrig brudt ud få uger forinden, og Kresten Andresen har tilbragt knap en uge som indkaldt tysk soldat på en kaserne i Flensborg, hvor han venter på at blive sendt til fronten.

“Det er en kort tekst, der rummer en enorm kontrast. På den ene side er han et ungt menneske, der er spændt på den nye situation, han befinder sig i. Men han er også bevidst om, at krigen kan blive hans endeligt, og at han måske ikke kommer til at opleve endnu en jul. Den kontrast

er meget sigende for Krestens oplevelser, og sangen indrammer på den måde hele projektet”, siger Lars Malm, der i omkvædet synger linjerne “Himlen er så klar og blå, som var der fred i hele verden nu. Men alle ved, at derude et sted er larmen sluppet løs”.

“Den linje rummer mange ting, synes jeg. Særligt nu, hvor der igen er krig på det europæiske kontinent”, siger Lars Malm med henvisning til krigen i Ukraine, som han kalder for et perspektiv i projektet.

Kvalitet til mere

Projektet har været undervejs længe, forklarer Lars Malm. En sang blev til flere, og i sin undervisning har han løbende prøvet sangene af på sine elever, der synes, at det var spændende at opleve historien på en anden måde. Det udviklede sig til, at han for

Det kommende album har titlen ‘Menneske igen’. “Titlen er inspireret af en passage, hvor Kresten reflekterer over sin rolle i krigen og til sidst skriver, at han glæder sig til at komme ud af sin uniform og blive menneske igen”, siger Lars Malm.

tre år siden opførte en række af sangene til en koncert med en musikklasse på Roskilde Katedralskole.

“Det var virkeligt sjovt, men jeg synes, at sangene havde kvalitet til mere. At Krestens breve havde kvalitet til mere. Det var der så heldigvis andre, der også mente”, siger Lars Malm, der undervejs også fik mulighed for at få nogle af de originale breve imellem fingrene på Sønderborg Slot, hvor de opbevares.

“Det var en vild oplevelse at stå med et stykke 100 år gammelt papir, hvor de præcise ord, jeg bruger i mine sange, er nedfældet. Jeg følte mig meget knyttet til Kresten i det øjeblik”, fortæller Lars Malm.

Engelsk inspiration

Genre-mæssigt bevæger det kommende album sig imellem folk- og popmusik, forklarer Lars Malm, med et analogt udtryk, der står i modsætning til Nordstrøm, som med Lars Malm som forsanger brød igen med sangen ‘Berlin’ i 2006 med flere albums til følge.

“Den elektroniske, keyboarddrevne lyd, vi bruger i Nordstrøm, passede ikke til de her sange. Det blev for fremmedgjort, følte jeg”, siger Lars Malm og fremhæver, at den akustiske guitar har været hans primære instrument i forløbet.

Som inspirationskilde fremhæver Lars Malm den engelske kunstner P.J. Harvey og udgivelsen ‘Let England Shake’ fra 2011, der behandler det nationale traume, som ramte England efter Første Verdenskrig, hvor mere end 880.000 britiske soldater mistede livet.

“Den danske musiktradition i forhold til at beskæftige sig med Første Verdenskrig er meget lille, da Danmark var neutralt. I England fylder krigen derimod stadig meget, og P.J. Harveys album viste mig, hvordan man kan gå konceptuelt til værks. Jeg har således forsøgt at indramme hele Krestens tid i krigen på både godt og ondt på albummet”, siger Lars Malm, der dog ikke vil kalde det kommende album for et krigsalbum.

“Krig er jo som udgangspunkt et dystert univers med mange mørke toner. Det har jeg forsøgt at gøre mig fri af og i stedet givet musikken en ungdommelig optimisme blandet med melankoli. For det er den Kresten, jeg møder i brevene”, siger Lars Malm. 🍷

Koncert på Sønderborg Slot

Lars Malm giver en forsmag på det kommende album ved to koncerter fredag den 18. november i Riddersalen på Sønderborg Slot. Koncerterne præsenteres i samarbejde med Grænseforeningen Sønderborg og Museum Sønderborg. Billetter kan købes på billet.msj.dk/arrangementer

Brug Krestens breve i undervisningen

Er du underviser? Så kan du med fordel bruge Lars Malms sange om Kresten Andresens breve i din undervisning. Grænseforeningen har i samarbejde med Lars Malm udviklet undervisningsmateriale med udgangspunkt i sangene og Kresten Andresens fortællinger fra Første Verdenskrig. Materialet kan findes på www.ietgraenseland.dk/kresten

Lars Malm

Lars Malm, der er født i Jystrup på Sjælland, har spillet musik, siden han var otte år. Under navnet Nordstrøm brød han og skolekammeraten Troels Holdt igennem i 2006 med sangen ‘Berlin’, der er inspireret af Tom Kristensens digt ‘Nat i Berlin’. Duoen har siden da udgivet flere albums, bl.a. ‘Gnister’ fra 2015 sammen med Søs Fenger. Lars Malm er desuden uddannet historiker og gymnasielærer. Den 17. marts udgiver han under kunstnernavnet MALM albummet ‘Menneske igen’, der er baseret på sønderjyske Kresten Andresens breve fra Første Verdenskrig.

Kresten Andresen

Kresten Andresen (1890-1916), der var født i Ullerup på halvøen Sundeved, var en dansksindet sønderjyde, der deltog på tysk side under Første Verdenskrig. Han voksede op på en gård med en mindre søskendeflok, og familien var velorienteret inden for kultur og politik. Før sin krigsindkaldelse i 1914 tilbragte Kresten Andresen en del tid i Danmark på København Universitet. Kresten Andresen forsvandt i 1916 under Slaget ved Somme, der var et af de blodigste slag under Første Verdenskrig, og efterlod sig mere end 245 breve og dagbogstekster, som han forfattede i løbet af sine to år i krigen. Teksterne genudgivet i 2012 med historiker Claus Bundgård Christensen, Roskilde Universitet, som redaktør.

Jeg valgte danskheden til

Af Poul Struve Nielsen
Fotos: Lars Salomonsen

Karl Kring var generalsekretær i både Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU) og Sydslesvigsk Forening (SSF) – og han har modtaget både jernkors og ridderkors

Nej, jeg føler mig ikke for gammel til at være SdU's forretningsfører," sagde Karl Kring til Sydslesvigsk Forenings blad Kontakt i 1982, da han tiltrådte i en ny stilling som generalsekretær i SSF, hvor han afløste Hans Ronald Jørgensen.

For gammel? Karl Kring var dengang som 57-årig næsten kun halvvejs gennem livet, kan man sige nu 40 år efter, hvor han tager imod i huset i Harreslev. Han bliver 98 i november. I dagligstuen er der fotos af den store familie på væggen. Og i skuffen gemmer han sine hædersbevisninger: Jernkorset, som han modtog, da han blev såret ved Vestfronten under Anden Verdenskrig, og Ridderkorset, som han højtideligt modtog på det danske generalkonsulat i Flensborg for sin lange og tro tjeneste for det danske mindretal.

Samtalen foregår i udestuen, som er prydet af små Dannebrogssflag. På bordet mellem kaffekopper og tallerkener med wienerbrød ligger tætskrevne og håndskrevne noter fra det lange liv. Det må være papirer, som kan få det til at kildre af spænding hos historikerne på Centralbiblioteket i Flensborg, for Karl Kring har været med til lidt af hvert – og han har i sin erhvervskarriere indtaget nogle af de absolutte topposter i det danske mindretals organisationsliv i Sydslesvig.

Udover en helt enestående livserfaring har han stadig masser af holdninger, især til at være dansk eller tysk i grænselandet. Han har prøvet begge dele. I sin ungdom var han soldat i Anden Verdenskrig. I sin alderdom får den frygtelige krig i Ukraine ham til at huske på, hvad han erkendte i 1945:

"Da vi kom hjem fra krigen, sagde vi 'aldrig mere krig.' Vi har oplevet at gå rundt og se husene blive brændt ned for at fjenden ikke skal have vinterkvarter. I dag må vi desværre altså sige, at folk ikke har lært noget af det," siger Karl Kring og konstaterer, at når man ser på i Europa i dag, synes verden ikke at have lært af det.

Veteranen fra det danske mindretals organisationer i Sydslesvig og fra Anden Verdenskrig er rask og rørig. Kun på et punkt virker han mærket af sin pæne alder:

"Jeg er så tunghør som Beethoven. Det er noget dumt noget, når man ikke kan høre," siger han.

Han har det meste af sit arbejdsliv arbejdet for danskheden, for den danske ungdom og for dansk sprog og kultur. Men som ung var han tysk. Danskheden valgte han til.

"Jeg har gået i tysk skole og tre gange sagt

nej til at blive dansk. Derfor siger jeg, at alle er velkomne til at være med, når de vil noget med det. Første gang var, da jeg sagde nej til at gå i en dansk skole. Det var i 1936. Min far ville have mig i dansk skole. Han var ikke tilfreds med det brune styre, vi havde. Han var socialdemokrat. Det var alle almindelige arbejdere dengang, når de ikke var kommunister."

Han blev indkaldt til militærtjeneste i 1942. Han var heldig at komme til et regiment i Wandsbek og en division, der var trukket ud fra Rusland og skulle til Norge.

"Så jeg blev 18 år i Oslo, hvor jeg sad på et kontor, på en skrivestue. Jeg var også ude med de lastbiler, som vi havde fra Det Bergenske Dampskibsselskab. Jeg kørte med en chauffør, der hed Ivar Ingebrigtsen. Han sagde: 'Du er ikke tysk. Du er fra Flensborg. Flensborg er en gammel dansk by.' Jeg lærte lidt norsk, og Ivar lærte mig at synge 'Ja vi elsker dette landet.' Det sang vi, når vi kørte gennem Norge, en tysk soldat og en norsk chauffør sang nationalhymnen," fortæller Karl Kring. "Vi blev uddannet i Voss. Jeg var så heldig at blive 'ansat' på en skrivestue."

Kampzonen og lazarettet

Og tysk, det var han.

"Jeg var tysk, må jeg sige. Jeg var tysk soldat. Jeg vidste, Oma kunne tale sønderjysk, og far kunne også, for når vi var i Kollund med skibet, der sejlede mellem Flensborg og Kollund, hvor far skulle købe kaffe, og han skulle købe smør, så talte han jo dansk. Ja, det var ikke rigsdansk, det var sønderjysk. Det var folkesproget her vest for Flensborg."

"Man skulle have soldater ned i Frankrig. 1944 om sommeren gik det med skib fra Drammen til Frederikshavn og så med tog over Flensborg ned til fronten. Det traf sig, at vi havde et længere ophold i Flensborg, og at jeg kunne tale med mine forældre. Far foreslog mig at desertere, idet han havde mulighed for at få mig til Danmark. Det turde jeg ikke. Over Freiburg i Breisgau kom vi i sensommeren til Vogeserne. Vinter og sne, vi spiste vore sidste heste og alle huse blev brændt. Fjenden skal ikke have vinterkvarter."

I Frankrig blev Karl såret og kom på lazaret. Det var ikke værre, end han kom sig over det og var klar til tjeneste igen i marts 1945. Denne gang gik turen ikke til fronten, men til Danmark.

"Jeg kom til Fanø for at uddanne unge fra årgang 28. Vi var et cykelkompagni. Og vi

Daværende statsminister Poul Schlüter er gæst i haven i Harreslev hos Karl Kring.

cyklede. Vi tog færgen fra Fanø til Esbjerg. Så cyklede vi i Esbjerg og omegn. I maj blev vi kapituleret, festen var forbi. De fleste skulle vandre til fods, men vi var et cykelkompagni, så vi cyklede til Tønder,” fortæller han.

I Tønder afleverede soldaterne deres våben – og cyklerne. Karl Kring havde købt en barnevogn. Den havde kostet 70 kroner.

“Jeg måtte beholde barnevognen, og den holdt hele vejen ned til Ditmarsken,” fortæller han.

I oktober 1945 kom Karl Kring hjem til Flensborg. Her sagde han for tredje gang nej til at blive dansk.

“Da havde mine forældre meldt sig ind i Slesvigsk Forening (det nuværende Sydslesvigsk Forening, red.). Far sagde til mig: Det kan du også gøre. Og jeg sagde nej. Man kunne ikke bare melde sig ind i Slesvigsk Forening. Der skal mere til at gå fra det ene til det andet. Man kan ikke sige: I dag er jeg tysk, i morgen er jeg dansk. Det nytter ikke noget. Og det synes jeg stadig ikke. Hvis folk bare bliver medlem af foreningen for at få en plads i en vuggestue, er det ikke at skifte nationalitet,” siger Karl Kring.

Glidende overgang til det danske

Alligevel begyndte en glidende overgang mod det danske. Så efter, at han havde sagt nej til at blive dansk tre gange, hvad skete der så?

“I vores hus boede en lærer fra Duborg-Skolen til leje. Han havde hus i

Danmark, men i ugens løb boede han hos os, og han kom og spurgte, om jeg ikke havde lyst til at være med i en studiekreds om Sønderjyllands historie. En ven havde i mellemtiden meldt sig og mig til dansk-kursus i aftenskolen og jeg tog et kursus fra København, hvor man med brevveksling fik opgaver, sendte dem ind og fik dem så tilbage. Min senere kone og hendes søskende var også med i denne studiekreds,” siger Karl Kring.

Og således gled han over i det danske. Og han har den dag i dag stærke holdninger til, hvornår man er dansk, og hvad det vil sige at skifte nationalitet.

“Jeg har meget til overs for, når folk vil ind i foreningen og sådan noget. Men altså, betingelsen må være, at det er noget, man vil. At man er klar over, at det er et skifte i nationalitet. Når man er medlem af mindretallet, er man ikke længere medlem af det tyske flertal. Man er ➡➡

Om Karl Kring

Købmandsuddannet i de første krigsår. Tysk soldat i Anden Verdenskrig. Bogholder i lokale virksomheder i Flensborg 1945 til 1956. Fuldmægtig i Flensborg bys danske sekretariat fra 1956 til 1963. Forretningsfører for Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger 1963 til 1982. Generalsekretær for Sydslesvigsk Forening 1982 til 1989. Vicepræsident i de europæiske mindretals føderalistiske union fra 1990 til 1994.

medlem af mindretallet. Det ligger i ordet,” siger han og tilføjer:

“For mindretallet er det vigtigt, at vi er danske og kommer væk fra det, jeg tit ser i Skoleforeningen. Politikere sender deres børn i danske skoler. Men deres forældre bliver ikke danske. De forbliver tyske politikere. Hvis man synes om det danske og ikke vil opgive sin tyske identitet, findes der både i Danmark og Tyskland dansk-tyske foreninger, som kan forbinde de to ting. Men vælger man mindretallet, må man sige: Jeg er ikke længere medlem af flertallet, jeg er dansk. Jeg er medlem af mindretallet. Og det er et dansk mindretal.”

En bogholder skifter spor

Efter at være blevet medlem af Sydslesvigsk Forening og aktiv i ungdomsforeningen begyndte Karl Kring at lave plakater med Dannebrog og tekster som “Kämpft für Südschleswigs Freiheit”. Det klistrede de sammen med andre unge op rundt omkring i Flensborg.

“Jeg havde mit arbejde som bogholder i et tysk firma. De vidste, jeg var dansk. Den ene chef havde en ven, som havde en trikotagebutik i byen, og han var dansk. Han havde altid fortalt, når han kom over grænsen, så var luften meget bedre på den anden side end her. Så det kunne de godt grine af.”

*Hjemmet i Harrislee
er præget af
Dannebrog flag.*

Karl Kring arbejdede fra slutningen af Anden Verdenskrig til 1956 som bogholder.

Det var også i den tid, hans danskhed formede sig. Han læste dansk sprog og om Danmarks og Sønderjyllands historie. Det gjorde blandt andet indtryk på ham at læse om, hvordan en tysk præst i Hyrup, lidt syd for den nuværende landegrænse, forholdt sig til det danske sprog, mens hele Slesvig var dansk.

“Han kom fra Mecklenborg og sagde: “Ich habe eine Stellung, wo die Gemeinde mich nicht versteht, und ich verstehe nicht die Gemeinde.” Han forstod ikke, hvad menigheden sagde, og menigheden forstod ikke ham,” fortæller Karl Kring om noget, han læste dengang. Og efter en lille pause, fortæller han pointen i historien:

“Og han syntes, det var en hindring for at komme i Himlen, når de ikke forstod, hvad præsten sagde.”

Det danske blev en vigtig del af Karl Krings personlige liv.

“Da vi blev forlovet, lovede vi hinanden, at vi fra nu af kun ville tale dansk sammen. Vores børn har fået dansk som modersmål. Det havde hverken min kone eller jeg. Vi opdragede vores børn så dansk som muligt. Men som voksne må de selv afgøre, hvad de vil være. Vi har ikke forbudt dem at komme i tyske kredse. Jeg tror ikke, det nytter

noget at tvinge nogen til noget. De må selv finde ud af det. I grænselandet er det sådan, at vi har det frie valg. Vi må vælge, om vi vil være danske eller tyske. Ellers er der ikke noget ved det,” siger Karl Kring.

Snart skulle det danske blive en vigtig del også af hans professionelle liv. Karl Kring var bogholder i et kolonialvareengrosfirma. Men flere små købmænd led butiksdøden, mens de store handelskæder bredte sig, så det var på tide at se sig om efter et nyt job. Muligheden bød sig i Dansk Sekretariat for Flensborg By i Sydslesvigsk Forening, hvor han blev fuldmægtig.

“Nogle af de gamle kom for at snakke. Jeg fik mange indtryk af, hvad det havde betydet at være dansk i 1920 og de kommende år. De kunne fortælle om den tid, og de havde også oplevet hele nazitiden, hvor man truede dem med, at de ikke kunne få arbejde, så længe de havde deres børn i dansk skole.”

Forretningsfører i SdU

Efter syv år som fuldmægtig i SSF for Flensborg by, blev Karl Kring tilbudt stillingen som forretningsfører i Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU). Det blev til mange projekter i de kommende år. Den første opgave var et fritidshjem, Ungdomsforeningen var begyndt at bygge i Harreslev. Men det var en periode med mange forskellige aktiviteter.

“På kontoret lå der nogle tegninger til en idrætshal, som en kongelig bygningsinspektør havde lavet. Den kostede mange penge. Så havde man købt en gammel Ødegård, den skulle bygges om til spejdere. Tydal. Det næste var, at vi købte 2,25 hektar jord i Flensborg. Også lejrskolehjemmet Christianslyst blev bygget i de år.”

Det var også dyrt, og Karl Kring husker i den forbindelse arkitekt Stærmose fra Odense som “en meget dyr og meget vanskelig mand.” Det kan tilføjes, at Stærmose også har tegnet bl.a. Odense-bydelen Vollsmose og Rigshospitalet.

SdU havde et blad, der hed Treklang.

“Det står for Hjem, Hjemstavn og Fædreland. Det blev jeg så ansvarlig for. Om aftenen, når arbejdet var forbi, så tog jeg i bil til Tønder og læse korrektur i trykkeriet. For jeg havde nøglen til trykkeriet, så jeg kunne komme ind, når de havde fyraften.”

Det var i det hele taget travle tider at være forretningsfører i. Og en travl hverdag har også en pris.

“Jeg har ikke rigtig oplevet, at mine børn blev store. Det har min kone sørget for. Og

Karl Kring deler flag ud ved årsmøderne i 1959.

Arveprinsesse Caroline-Mathilde og Arveprins Knud ved indvielsen af idrætshallen i 1969.

derfor forguder de hende. Hun har læst HC Andersen, hun har sunget danske sange med dem og læst godnathistorier.”

Internationalt samarbejde

Men det var også gode tider, når Karl Kring nu ser tilbage. Der var også travlhed med rejser, for ungdomsforeningerne var medlem af DGI og medlem af DUF. I seks år var han sekretær for Nordisk Samarbejdsorganisation for Ungdomsarbejde med virkefelter i alle nordiske lande undtagen Færøerne. I det nordiske arbejde lærte han, at det ikke kun er mellem danske og tyske, der kan være gnidninger. Han rejste således til den gamle finske hovedstad, som han kendte som Åbo.

“De gloede, da jeg spurgte til adressen på dansk. Jeg var rejst til Åbo, men jeg kom ➡➡

Ridderkorset fik Karl Kring overrakt på det danske generalkonsulat i Flensborg. Jernkorset fik han efter at være såret på Vestfronten i Anden Verdenskrig.

til Turku, som byen jo hed på finsk. Der var ca. to procent i Åbo, der talte svensk. Og den finske ungdomsorganisations sekretær ville ikke tale svensk med mig. Han talte kun finsk, fordi de her svenskere, de havde engang været den herskende klasse. Derfor har man også på stortorvet i Helsingfors en stor statue af zar Alexander, der har gjort meget for det finske sprog.”

“Jeg mærkede lidt, at den stemning, som jeg kendte herfra mellem dansk og tysk, ikke var så meget anderledes i andre lande,” siger han og nævner som eksempel, at den islandske delegation ikke brød sig om det danske, fordi Danmark har styret Island som koloni. Det er ikke sådan, at “alles ist schön”. Det er ikke tilfældet. Vi er jo mennesker. Verden kunne være så fin, hvis vi alle var ideelle. Men det er vi jo ikke.”

En anden rejse, der gjorde indtryk på

Karl, var en rejse til Sovjetunionen i 1978. Det var under den kolde krig, hvor forskellene var ideologiske, og østblokken var kommunistisk. Den delegation fra Dansk Ungdoms Fællesråd, Karl var med i, forhandlede om udveksling af russiske unge og unge fra de nordiske lande.

“Da jeg gik i skole, sagde min lærer: “die ersten Christen waren die ersten Kommunisten.” Fordi de delte alt, hvad de havde ligeligt mellem hinanden. Vi havde en tolk, der havde studeret dansk i syv år. Han kendte de sidste danske vittigheder, det var helt fantastisk. Damerne, der vævede tæpper på en fabrik i Alma Ata, fik næsten det samme i løn som ham. Han sagde om det: Ved du hvad Karl. Jeg kommer fra en bondegård. Jeg har haft gratis skolegang. Staten har betalt min uddannelse på universitetet. Staten har givet mig husly. Staten har betalt

min mad. Hvorfor skal jeg tjene mere end de andre?”

Dengang oplevede Karl Kring, at de unge mennesker diskutererede meget. Det var tiden, hvor Helsinkiaftalen skabte håb om fred i Europa.

“Det var ikke sådan, at den anden bare var noget rødt og frygteligt.”

Fra Krag til Schlüter

De sidste år af sit arbejdsliv skiftede Karl Kring fra SdU til SSF og blev generalsekretær i Sydslesvigsk Forening fra 1982. De mange år i det danske mindretals tjeneste betyder også, at han har mødt en række mennesker, som har præget Danmarkshistorien.

Da SdU byggede Idrætshallen fra 1964 til 1967, blev grundstenen lagt af den daværende statsminister Jens Otto Krag. Og Arveprins Knud og Arveprinsesse Caroline Mathilde var med til indvielsen af hallen.

“Det var en stor festlighed med alle mulige taler. Om aftenen havde vi Det Kongelige Teater på besøg med en operaforestilling,” husker Karl Kring, som i tiden frem mod indvielsen havde knoklet så hårdt på, at hans bestyrelse sendte ham 14 dages rekreation efterfølgende.

Mens han var generalsekretær for SSF, havde han besøg af statsminister Poul Schlüter.

“Her er et billede, hvor vi sidder i min have, og min kone havde lavet frokost, og Poul Schlüter var vor gæst. Han fortalte, at han lige havde været forbi Haderslev og ville besøge sin mor, men hendes cykel var der ikke, så han kunne se, hun ikke var hjemme. Vi skulle med i årsmødeoptøget, mens han først skulle tale senere. Da vi kom hjem, havde de ryddet alt, hvad der stod af kaffestel ude i haven ind i køkkenet,” fortæller Karl Kring.

Når Karl Kring i dag ser tilbage, er det arbejdet som forretningsfører i SdU, der står for ham som de bedste år.

“De 19 år i SdU har været mine bedste år. Jeg ved ikke, om jeg nogensinde skulle have sagt ja til blive generalsekretær i SSF. Det var da interessant, men jeg har altid været mere til det daglige og folkelige end de bonede gulve. Jeg er et arbejderbarn. Vi havde den lykke, da jeg var barn, og mine forældre flyttede fra et loftsværelse til et hus med præster og lærere, fine folk. Jeg fik læst litteratur og andet. Jeg og min seks år yngre bror lærte meget. Der har jeg også været heldig at vokse op i et hus, hvor de fine folk interesserede sig for os børn,” siger han.

Danevirke Museum blev et smukt punktum

Karl Kring fik sat gang i byggeriet af museet for Dannevirke

“Hen imod afslutningen af mit aktive arbejdsliv kom man fra Danevirke distrikt med ønsket om at få et forsamlingshus, som også kunne bruges til en udstilling om Danevirkes udbygning til fæstningsværk sidst i 1850'erne.”

“Der kunne købes en gård lige ved volden for 200.000.- DM. Det var mange penge, som skulle skaffes – findes i sparetider. Det traf sig så lykkeligt, at direktøren for A. P. Møller Fonden, Ove Hornby med frue, var frokostgæst hos os til et årsmøde og med på ideen. I et lille udvalg bestående af H. Helmuth Andersen, Inge Adriansen, Stine Wiell, Thorkil Ebert og mig blev der med stille, men bestemt medvirken af fondets direktør, udarbejdet planer for museets indretning og opgaver. Som arkitekt stod Povl Leckband for byggeriet. I forretningsudvalget mente man, at jeg burde færdiggøre opgaven, selv om indvielsen ville ligge efter, at jeg havde kvitteret stillingen som generalsekretær.”

“Indvielsen af Danevirke Museet var sådan set min allersidste arbejdsdag. Der deltog bl.a. Hans kgl. Højhed Prins Joachim og hr. Møller samt rigsantikvaren.”

Museet, som stadig drives af SSF, fortæller selvfølgelig historien om det gamle voldanlæg, som var hjørnестenen i forsvaret af Slesvig og Jylland. Desuden fortælles på museet historien om det danske mindretal i årene efter, hvordan grænsen blev til i 1920 og mindretallet i dag.

For tiden er man i gang med nybygningen af Danevirke Museum som forventes at stå færdigt i 2024. Danevirke Museum har indgået en samarbejdsaftale med de slesvig-holstenske statslige museer. Aftalen omfatter bl.a. et tættere samarbejde med Vikingemuseet Hedeby om UNESCO-verdensarven Hedeby-Dannevirke. 🇩🇪

TEMA: Krig og traumer

Gerda

A Flame in Winter

Illustrationer fra spillet.

Spil om Sønderjylland i krigstid hitter

Af Malene Fenger-Grøndahl

Hans von Knut Skovfogeds bedsteforældre boede i Sønderjylland under Anden Verdenskrig og var modstandskæmpere. Deres historie og de mange dilemmaer, som prægede krigsårene i grænseregionen, er baggrunden for et nyt spil, som foregår i Tinglev i slutningen af Besættelsen. I september udkom det på otte sprog og er blevet et internationalt hit

Under Anden Verdenskrig gik Hans von Knut Skovfogeds mormor og morfar ind i modstandsbevægelsen for at bekæmpe nazisterne i Sønderjylland, hvor de boede. Morfaren skjulte våben og sprængstoffer og spionerede mod besættelsesmagtens forsvarsværker på Vestkysten, som han sendte billeder af til amerikanerne.

Mormoren smuglede våben til modstandsbevægelsen i en barnevogn, hvor hun øverst lagde en dukke og en dyne for

at camouflere den illegale last. Hvis tyske soldater kom tæt på og gjorde ansats til at ville undersøge barnevognen, lod hun dem forstå, at hendes barn netop var faldet i søvn, og hver gang undlod soldaterne at undersøge vognen af hensyn til det angiveligt sovende barn.

Men i 1944 blev Hans von Knut Skovfogeds morfar taget af nazisterne og sendt til koncentrationslejren Neuengamme nær Hamborg, hvorfra han først blev befriet omkring et år senere. Morfarens deportation

skyldtes en stikker, der blev betalt af nazisterne for at spionere med sine landsmænd. I de sidste uger af krigen blev stikkeren opsporet, afsløret og likvideret.

En tysker var ikke nødvendigvis nazist

“Min mormor og morfar fortalte meget om krigen. De døde, da jeg var 16-17 år, men jeg nåede at tale en del med dem om deres oplevelser under besættelsen. På et tidspunkt spurgte jeg min mormor, om hun ikke var glad for, at stikkeren var blevet dræbt. Det sagde hun nej til. Hun havde ønsket hævn over ham, men hun troede ikke på, at det gav mening at udgyde mere blod. Der var allerede alt for mange døde, mente hun,” fortæller Hans von Knut Skovfoged.

Mormoren påpegede også, at mange ting under krigen var mere nuancerede, end fortællingerne i eftertiden gav indtryk af.

“Hun var meget optaget af det enkelte menneskes værdi og af ikke at dømme et menneske ud fra dets tilhørsforhold til en bestemt gruppe. Hun var præget af at have levet i grænseområdet, hvor danske og tyske levede side om side, og der var forskelligrettede sympatier i begge grupper. En tysker var ikke nødvendigvis en nazist, og en dansker kunne omvendt sagtens sympatisere med nazisterne,” siger Hans von Knut Skovfoged.

Det nuancerede billede af krigen og de dilemmaer, som mange mennesker opleve-

de at stå i under Besættelsen, har Hans von Knut Skovfoged og hans kolleger i spilvirksomheden PortaPlay nu levendegjort i et spil ‘Gerda – A Flame in Winter’, som blev udgivet og lanceret internationalt den 1. september – på otte forskellige sprog.

Spillet er et såkaldt dilemmaspil, hvor spilleren befinder sig i Sønderjylland, nærmere bestemt stationsbyen Tinglev, i de sidste måneder af Anden Verdenskrig. Spillets hovedperson, Gerda Larsen, er sygeplejerske og har hele krigen igennem forsøgt at redde liv i stedet for at bidrage til, at flere dør. Hun kommer imidlertid til at stå i en række svære dilemmaer, da hendes mand, som viser sig at være modstandskæmper, bliver stukket af en lokal nazisympatisør og bliver sendt til koncentrationslejren Neuengamme. Spilleren skal nu – ved at styre Gerda gennem en lang række situationer – forsøge at redde manden ud af koncentrationslejren. Som halvt dansk, halvt tysk kan Gerda tale med alle i byen – både nazister, tyske værnemagtssoldater, hjemmetyskere og danskere. Hun kan desuden samle ressourcer i form af rationeringsmærker, plastre og smertestillende medicin, som hun fx kan bruge til at hjælpe nødstedte flygtninge eller til at forhandle med for at få sin mand ud af lejren.

Sabotage, modstandsfolk og Gestapo i Tinglev

“Ideen til spillet kom, da vi netop havde lanceret et krigsspil, der havde nogle ➡➡

Spilleren befinder sig i Sønderjylland, nærmere bestemt stationsbyen Tinglev.

Til foråret kommer en gratis udgave af spiller, som kan bruges til undervisning i folkeskolen og gymnasiet i historie og engelsk. The German soldier says 'Halt!' in the streets of Tinglev.

antikrigselementer. Vi talte om, hvad næste skridt kunne være. Kunne man lave et spil, der handlede om, hvordan man forsøger at skabe fred? Så kom jeg i tanke om mine bedsteforældres historie, og ud fra især min mormors erfaringer udviklede vi historien om Gerda Larsen,” fortæller Hans von Knut Skovfoged, der er kreativ direktør og spiludvikler i PortaPlay.

“Vi valgte Tinglev, fordi det var et knudepunkt for jernbanetrafikken under Besættelsen og derfor et sted, hvor rigtig mange mennesker med mange forskellige skæbner passerede igennem. Tinglev blev udsat for sabotage og engelske bombardementer. Det var også en by, hvor der levede stort set lige mange tyskere og danskere. Så dilemmaerne og nuancerne var mange,” fortæller Hans von Knut Skovfoged.

Holdet bag spillet har lavet masser af research for at gøre historien om Gerda Larsen så autentisk som muligt. De har været på researchtur i Tinglev og har brugt historiske atlasser og gamle fotos fra bl.a. Nationalmuseets arkiv. Ud fra det har de rekonstrueret kirken, togstationen og kroen, ligesom det hus, Gerda bor i, er et klassisk bondehus fra Tinglev-egnen. Også lægeklinikken og Gestapos hovedkvarter er tegnet,

så de er så tæt på fortidens bygninger som muligt. Desuden er der lagt en del kulturelle kendetegn ind, bl.a. det sønderjyske kaffebord.

“Personerne er fiktive, men landskabet, bygningerne og de aktioner, der foregår i området, er virkelige. Der var 18 modstandsfolk i Tinglev, hvoraf en del kom i koncentrationslejre og flere døde,” fortæller spiludvikleren.

Vil du redde din mand eller en jødisk flygtning?

De svære moralske dilemmaer, som man bliver sat på i spillet, er også helt realistiske, understreger Hans von Knut Skovfoged.

“Det kan handle om, hvorvidt du vil hjælpe din mand eller den jødiske mor med sit barn, som har brug for hjælp til at flygte til Sverige. Du kan ikke hjælpe og redde alle, og pointen er, at der ikke er nogen endegyldig rigtig beslutning. Du er nødt til at træffe et valg, og uanset hvad du gør, har det konsekvenser for dig selv og for andre.”

Hans von Knut Skovfoged håber, at spillet vil træne de spillendes empati og gøre det tydeligt, at tingene i en krig eller konflikt sjældent er så sort-hvide, som de kan synes.

“På den måde er det en universel historie,

som desværre stadig er aktuel i dag. Mange af de mekanismer, som spillet viser, findes også i nutidens krige og konflikter – fra krigen i Syrien, som var på sit højeste, da vi gik i gang med at udvikle spillet, til krigen i Ukraine. Selv om vi meget gerne vil se tingene i sort-hvidt, er der altid flere nuancer,” siger han.

I spillet om Gerda kan man derfor opleve tyske værnepligtige, som viser stor menneskelighed, ligesom der optræder danskere, som gik i tysk tjeneste, fordi de sympatiserede med nazisterne eller blot så muligheden for at udøve vold og magt. Gestapofolkene er dog udelukkende afbildet negativt, fordi holdet bag spillet ikke på nogen måder at hvidvaske nazisterne.

En delt by

I spillet støder man også på faktuelle oplysninger om bl.a. det tyske mindretal og omfanget af modstandsaktionerne i Danmark. Man kan bl.a. læse sig til, at antallet af danskere, der kæmpede på Østfronten var højere end antallet af personer i modstandsbevægelsen.

Hans von Knut Skovfoged håber da også, at spillet vil både underholde og bibringe faktuel viden, bl.a. om forholdene i grænselandet.

“Selv om jeg vidste en del om besættelsestiden og tilmed havde hørt meget fra min mormor og morfar, var der også ting, der kom bag på mig.

“Jeg var ikke klar over, hvor mange udfordringer der var i området på grund af det blandede dansk-tyske præg i området. I Tinglev var der fx kun én kirke, og selv om præsten kunne både dansk og tysk, blev der holdt gudstjeneste på henholdsvis dansk og tysk med to timers mellemrum. På kirkegården lå danskere og tyskere til gengæld sammen. Byen var mere delt, end vi havde regnet med,” fortæller spilinstruktøren.

Når han kigger ud i verden, får han øje på masser af konflikter, hvor spørgsmålet om mindretal, sprog og nationaliteter spiller en afgørende rolle. Og selv om forholdene i grænseregionen i dag er fredelige, mener han, at der altid vil ligge latente konflikter i grænseområder med mindretal.

“Det er en svær problemstilling, men måske kan et første skridt mod en løsning være, at vi tør kigge på nuancerne og dilemmaerne. Det er noget af det, vi håber at bidrage til med vores spil,” siger han.

Velfungerende spil giver eleverne ejerskab til undervisningen, siger skolekonsulent i Grænseforeningen, Anders Peter Nielsen.

Skolekonsulent:

Historien bliver mindre sort-hvid

Af Malene Fenger-Grøndahl

Et dilemmaspil om Anden Verdenskrig kan engagere eleverne i historieundervisningen på en særlig måde, fordi de får en fornemmelse af, at de selv kan påvirke verdens gang, og de får blik for nuancer. Det vurderer skolekonsulent i Grænseforeningen Anders Peter Nielsen

Skal jeg bruge den medicin, jeg har skaffet mig, til at hjælpe en jødisk kvinde på flugt med sit barn, eller skal jeg gemme det for at kunne bruge det, når jeg skal forhandle med Gestapofolk eller grænsevagter i forsøget på at få min mand løsladt fra en af nazisternes koncentrationslejre?

Det er konkrete og vanskelige dilemmaer som disse, man bliver stillet over for i det nye dilemmaspil ‘Gerda – A Flame in Winter’, som er udviklet af den danske spilvirksomhed PortaPlay med Hans Knut von Skovfoged i spidsen. Spillet, der foregår i Tinglev i Sønderjylland i de sidste måneder af Anden Verdens-

Holdet bag spillet har brugt billeder fra Nationalmuseets arkiv for at genskabe Tinglev i 1945.

krig, udkom 1. september på otte sprog og er allerede blevet et internationalt hit.

Spillet er udviklet til voksne, især til målgruppen på 25-45 år, der er interesseret i historie og samfundsforhold. Men til foråret kommer en gratis version af spillet målrettet til brug i historie- og engelskundervisningen i folkeskolen og gymnasiet. Og det er en rigtig god ide, vurderer Anders Peter Nielsen, der er skolekonsulent og projektkoordinator for Kulturmødeambassadørerne i Grænseforeningen. Han er uddannet lærer og har ved siden af lærergerningen arbejdet med at udvikle digitale undervisningsmaterialer. Hans erfaring er, at digitale spil, som indeholder dilemmaer og handlemuligheder for spillerne, og som er tilpasset de krav, som findes til undervisningsmaterialers faglige indhold, kan være en stor styrke i undervisningen.

“Når man kan sætte hak ved det faglige, og et spil samtidig giver eleverne mulighed for at leve sig ind i en anden historisk periode, kan det noget fantastisk. Det giver dem mulighed for at forstå de dilemmaer, som datidens mennesker stod over for, og gør det på en meget direkte måde tydeligt for dem, at verden ikke er så sort-hvid, som de kan have tendens til at mene,” siger han.

Ingen lette løsninger

Velfungerende spil giver eleverne ejerskab til undervisningen, og når de indeholder forskellige valgmuligheder med forskelli-

ge konsekvenser, giver det også eleverne mulighed for at dele deres erfaringer med hinanden efter spillet, forklarer han.

“Det giver eleverne en fornemmelse af, at de selv kan påvirke verdens gang. Det har langt større effekt selv at skulle vælge, om man vil hjælpe en jødisk flygtning, end hvis læreren blot forklarer, at nogle valgte at hjælpe flygtningene, mens andre gemte, hvad de havde, til sig selv,” siger Anders Peter Nielsen.

Han nævner, at selv ret enkle spil kan give eleverne et mere nuanceret blik på historiske begivenheder.

“Der findes et dilemmaspil om 9. april, som er ret simpelt, men alligevel fanger eleverne, fordi de oplever at blive aktører i historien. Samtidig får de klart demonstreret, at der ikke findes lette løsninger.”

Anders Peter Nielsen vurderer, at hvis et spil har det rette faglige indhold og har en ramme, som gør det let for lærerne at se, hvordan det passer ind i undervisningen, vil det kunne få stor udbredelse.

“Det kræver blot, at læreren spiller det igennem et par gange, og har en lærer ikke selv den store erfaring med spil, kan man være sikker på, at mange af eleverne har styr på det,” siger han og tilføjer, at han glæder sig til selv at prøve “Gerda – A Flame in Winter”. 🍷

Flensborg Avis digital + tablet + cover

iPad 10.2 eller Samsung Galaxy Tab A 8

Læs Flensborg Avis når og hvor du har lyst. Få avisen som e-avis i 24 måneder og vælg mellem en iPad inkl. cover og en Samsung Galaxy Tab A 8 inkl. cover.

Pris pr. måned 225,- kroner
(Engangsbetaling: iPad 750,- kroner, Samsung 0,- kroner)

FLENSBORG AVIS

... vi gør Danmark lidt større

Bestillingskupon

Hermed bestiller jeg Flensborg Avis digital i mindst 24 måneder til en abonnementspris af 675,- kroner pr. kvartal. Når beløbet for første kvartal 675,- kroner og ved iPad engangsbetalingen på 750,- kroner er indgået hos Flensborg Avis samt fortrydelsesretten på 14 dage er udløbet, bliver tabletten sendt til mig.

Efter bindingsperioden på 24 måneder fortsætter abonnementet automatisk til den ordinære abonnementspris på Flensborg Avis digital på pt. 525,- kroner pr. kvartal.

Jeg bekræfter, at jeg det seneste halve år ikke har holdt Flensborg Avis.

Jeg vælger en:

- ☐ iPad 10.2" WiFi 64 GB inkl. cover
☐ Samsung Galaxy Tab A 8 WiFi 32 GB inkl. cover

Navn / Fornavn

Gade

Postnr.

By

Telefon

E-mail

Dato

Underskrift

Jeg er indforstået med, at Flensborg Avis kontakter mig for at orientere mig om services, relevante oplysninger og tilbud. Denne samtykkeerklæring kan til enhver tid tilbagekaldes. Alle informationer under fla.de/impressum

- ☐ Kontakt mig pr. mail
☐ Kontakt mig pr. brev
☐ Kontakt mig telefonisk
☐ Kontakt mig pr. newsletter

HUSK
kryds og
underskrift

Underskrift

Send kuponen til:
Flensborg Avis, Postboks 70, 6330 Padborg

Mange familier har erindringer. Mindretallene bærer på erindringer om stærke spændinger og til en vis grad overgreb, siger biskop Marianne Christiansen.

Et stort integrationsprojekt

Af Poul Struve Nielsen

Haderslev Stift er blevet 100 år. Stiftet har levet med traumerne fra krigene og har syet det gamle slesvigske stift sammen med kongeriget

Haderslev Stift er Genforeningens stift. Stiftet blev skabt for 100 år siden, og rummer dansk flertal og tysk mindretal, kirkerne virker på to sprog, og biskoppen fører tilsyn med menigheder i to lande.

Biskop Marianne Christiansen, som før hun blev biskop virkede som sognepræst i Løgumkloster, kalder sit stift et stort integrationsprojekt.

“Integrationsprojektet gik ud på at sy de nordlige dele af det gamle slesvigske stift sammen med kongeriget. I de sønderjyske sogne spiller tilstedeværelsen af mindretallet en rolle, ligesom det danske mindretal spiller en rolle syd for grænsen. Også for flertalsbefolkningen og det land, de føler sig knyttet til. Kirken skulle gerne fungere som brobygger i alle henseender,” siger hun.

Biskoppen har også tilsyn med Dansk Kirke i Sydslesvig (DKS).

“For mig er det på mange måder et provsti ligesom de andre, selvom jeg ikke har de samme beføjelser over for menighederne (som i Sydslesvig er frie menigheder sluttet sammen i paraplyorganisationen DKS, red.). Det er kun træls med det bump ved grænsen, at det kan være svært at komme hjem, og at man skal huske sit pas,” siger hun.

Men der er nu forskel på provstierne i stiftet.

“Det at være kirke i et mindretal betyder, at man også er den del af det sociale liv omkring mindretallet. Kirken er også en del af foreningslivet og det kulturelle og sociale liv,” fortæller hun og tilføjer:

“Som mindretalskirke skal man hele tiden huske på, at vi lever i ét med et flertals- ➔

samfund med et andet sprog og hele tiden skal bygge bro. Der skal hele tiden tænkes på, at vi også forkynder for mennesker, der tilhører flertallet. Det er jo det samme evangelium og den samme forkyndelse. Det samme gælder nord for grænsen. At være kirke er en del af kulturen og en kulturbærende ting – og samtidig grænseoverskridende.”

To lutherske kirker

Der er også tyske præster i Folkekirken i stiftets sønderjyske købstæder såvel som i Tønder i Ribe stift, og der er de frie tyske menigheder i Nordschlewigsche Gemeinde, som hører under biskoppen i Slesvig-Holsten, at samarbejde med. Men både de danske og tyske kirker på begge sider af grænsen er lutherske, og intet kan vel være mere luthersk, end at forkyndelsen sker på det sprog, folk taler?

“På en måde er det lidt et paradoks, fordi hjertesproget og kulturen betyder så meget. Derfor lægger vi både vægt på, at der skal forkyndes på hjertesproget, og at kirkelivet har en national kontekst. Men det er et sjovt forhold. For det lutherske lægger vægt på modersmålet og sproget, men også på det, at man er en del af det samfund, man lever i. Man skal kunne være fuldgældig samfundsborger og en del af det kulturelle liv og samtidig værne og dyrke sit sprog og kulturelle egenart,” siger Marianne Christiansen.

Da hun blev præst i Løgumkloster, mødte hun første gang det tyske mindretal og oplevede det voksende bånd, som der er mellem mindretals- og flertalsmenighederne.

“Der er udbygget mærkbare venskabsforbindelser med fælles arrangementer og gudstjenester og den dansk-tyske salmebog. Vi overvejede, om vi skulle lave flere ting sammen. Men det skal også være sådan, at vi kan være forskellige og forblive to nationaliteter, som lever i vekselvirkning.”

Da Haderslev Stift blev dannet, var det ikke bare om at sy det gamle slesvigske stift sammen med kongeriget. Det handlede også om at sy samfund sammen, som var revet over i smerte efter en voldsom krig. Ja, stiftet var såmænd endnu ungt, da endnu en krig skabte splittelse.

“Den første biskop, Valdemar Amundsen, arbejdede i 1920’erne og 30’erne på at opbygge og skaffe forsoning mellem mindretal og flertal. Man stræbte efter “helsøgnstanken”: At alle sognepræster skulle kunne betjene menigheden på både dansk og tysk. Det lykkedes ikke, og så kom Anden Verdenskrig oveni med nye traumer og nye fjendebilleder,” fortæller Marianne Christiansen.

Traumatiserede menigheder

Også kirken har været i en svær situation under de voldsomme krige.

“Det er svært, fordi vi har set eksempler på under både Første og Anden Verdenskrig og i de Slesvigske krige, at både kirken og religionen bliver brugt til at opbygge fjendebilleder. “Gott mit uns,” stod der på soldaternes bæltespænder. “Danmarks fjender til lands/ er og fjenderne hans”, altså Guds, sang man på dansk. Hvem holder Gud med? Det er ikke kun et tysk problem, det er også et dansk og et nationalt problem. Det er derfor altid en opgave at undgå, at kirke og tro bliver gidsler i nationale eller andre konflikter” siger hun.

Uanset hvad, har kirken også en opgave, når det kommer til sjælesorg og forsoning. Især under krigene og i årene efter, hvor der ikke var noget, der hed post-traumatisk-stress-syndrom, og hvor der hverken var psykologer eller rehabiliteringscentre til at tage sig af borgerne i et voldsomt traumatiseret grænseland.

“Det er vigtigt, at begravelsen, sjælesørgiske samtaler, gudstjenestens fællesrum og de ting kan få lov til at være der, så man kan tage sorgen, smerterne og erindringen med ind i et fælles rum. Man kan ikke længere nå dem, som gjorde én ondt, eller som man selv gjorde ondt, for de er der ikke mere. Så er der ikke andet tilbage end bønner, samtalen og håbet om, at Gud forsoner os.”

“Præsten er ligesom altid den, som er der, som man kan bruge som sjælesørger og som et menneske, der har tavshedspligt. Jeg tror også, at kirken i bredere forstand og som fællesskab har en rolle at spille, når det kommer til: Hvad er det for nogle mindesmærker, vi sætter på kirkegården, og hvad mindes vi der?”

Da Marianne Christiansen kom til Løgumkloster i 2011, mente hun og andre tilflyttere, at 100-året for Første Verdenskrigs afslutning burde fejres sammen med den tyske menighed, mens nogle af de lokale mente: “Det er for tidligt. Vi sørger over noget forskelligt”

“Det endte dog med, at der i mange sogne blev en fælles markering. Man gik fælles til sorgstederne. Det viste, at vi kan mindes på en forskellig måde og være sammen om det. I rigtig mange familier er der en sorg båret med og også en sorg, der er på tværs af grænserne. Og den er måske blevet endnu mere traumatisk af ikke at kunne være synlig i flertallet. Det er noget, vi nu taler meget om i de fælles samtaler mellem Nordkirke og folkekirken og mindretalsmenighederne

i grænselandet: forpligtelsen på erindringen og erindringskulturen. Hvordan får vi fortalt de mange sider, der er både i menneskers liv men også i nationers liv.”

Og erindringens betydning skal man ikke tage fejl af, mener hun:

“Mange familier har erindringer. Både flertal og mindretal bærer på erindringer om stærke spændinger og overgreb. Det er netop, fordi erindringerne om modsætningsforhold og fjendskab findes, at vi hele tiden må lægge vægt på at finde hinanden. Man må ikke tro, at de nationale forskelle ikke kan bruges til at opbygge et fjendebillede igen. Kirkens opgave er hele tiden både at forvalte mindekulturen på en måde, så der også bringes forsoning ind i fortællingerne om sejr og nederlag og overgreb og fjendskab. Der er rigtig mange sønderjyske familier, som blev traumatiserede af Første Verdenskrig. Der er traumer, som er arvet ned i familierne. Man skal ikke tro, at det er væk. Det er derfor, man skal blive ved med at huske og fortælle,” siger Marianne Christiansen.

Forskelle på liturgi

Selve måden, gudstjenesterne foregår på i den danske og tyske kirke, er forskellige.

“Den dansk folkekirke er sprunget ud af at være statskirke indtil 1849, hvor enevælden spillede en stor rolle. VI har en stærk ensartethed i vores liturgi. Da de slesvigske sogne skulle knyttes til, var der dels en helt anden demokratisk opbygning end i Danmark, men også liturgisk har de slesvigske egne været friere. De har haft en friere og mere fleksibel liturgi. Det præger den tyske kirke generelt,” fortæller Marianne Christiansen.

Hun nævner, at en del tyskere synes, det er pudsigt, at danskerne – modsat tyskerne – er så formløse i vores omgang med hinanden, mens de liturgisk set holder på formerne. Tyskerne er mere frie i liturgien.

“I Danmark ved du, hvordan formen på gudstjenesten er, og du kan læse det i salmebogen. Der er større variation i den tyske kirke. En enkelt gang oplevede jeg, at der blev sunget fødselsdagssang for en fødselar under gudstjenesten. Vi synger mange salmer – og for en tysk betragtning med rigtig mange vers”, siger Marianne Christiansen.

Hun tilføjer, at den tyske salmetradition er anderledes end vores.

“Det er sådan noget, der gør det sjovt at være sammen og synge sammen”, siger biskoppen i anledning af stiftets 100-års jubilæum.

Foto: Lars Aarø

I Danmark forventer folk, at jeg taler ligesom Sepp Piontek, og i Tyskland forventer de, at jeg har en Gitte Hænning-dansk accent.

Kirke på tysk, dansk og sønderjysk

Af Poul Struve Nielsen

Den tyske præst i Haderslev Stift, som lige har fyldt 100 år, er taknemmelig på Folkekirken

Når sognepræst Christa Hansen fra Haderslev trækker i arbejdstøjet, er hun nødt til at overveje, hvilken kjole hun skal have på. Hun har både en tysk og en dansk præstekjole. Når arbejdsdagen trækker hende til Tyskland, bruger hun den danske præstekjole. Når der er gudstjeneste hjemme i Haderslev, er hun iklædt den tyske præstekjole.

“I Tyskland præsenterer jeg enten Haderslev Stift eller folkekirken, og i Haderslev er jeg den tyske sognepræst i Haderslev,” fortæller Christa Hansen.

Menigheden og samarbejdspartnerne kender hende selvfølgelig. Men ellers kan hendes position som tysk præst, der er født og opvokset i Danmark, godt skabe forventninger, hun ikke helt kan leve op til.

“I Danmark forventer folk, at jeg taler ligesom Sepp Piontek, og i Tyskland forventer de, at jeg har en Gitte Hænning-dansk accent.”

Præsten, som er student fra det tyske gymnasium i Aabenraa og teolog fra universitetet i Kiel, er tosproget og taler selvfølgelig både flydende tysk og dansk.

“Jeg taler også sønderjysk og plattysk. Det var hjemmesprogene. Så kom højsprogene i skolen,” fortæller Christa Hansen, som også har holdt gudstjenester på sønderjysk.

“Der kommer både mindretal og inkarnerede sønderjyder. Og hvis det er det, folk taler, er det også meget luthersk at tale det sprog i kirken. Sønderjysk samler hen over de nationale skel og de gamle nationale grænser.”

Det er naturligt for Christa Hansen, at det danske og det tyske lever side om side, og at danskere og tyskere lever sammen. Om morgenen, når hun skulle i skole, mødtes børnene i landsbyen ➡➡

ved bussekuren, og derfra tog de bussen til hver sin skole, den tyske og den danske.

“Men det sjove var at mødes i bussekuren og dele det med hinanden, vi havde oplevet,” fortæller Christa Hansen.

Hendes første embede var som flertalstysk præst i Wesselburen syd for Husum. Siden kom hun til den tyske frimenighed i Tinglev under Nordschleswiger Gemeinde, som er under opsyn fra biskoppen i Kiel. De tyske frimenigheder blev grundlagt i 1923, fordi det tyske mindretal manglede tysktalende præster udenfor de store byer. Der er fem tyske præster, som er direkte knyttet til Kiel. Lidt som den danske kirke i Sydslesvig er knyttet til Haderslev.

Siden 2005 har hun været tysk præst i Folkekirken. Hun er sognepræst i Haderslev, men har også særlige opgaver for stiftet og står til rådighed for biskoppen som bindeled til den tyske kirke. I Danmark har Haderslev spillet en særlig rolle under reformationen. Frederik I's søn, Christian, som i 1534 blev Christian III, var blevet overbevist lutheraner. Da den unge Christian i 1525 fik tildelt Haderslev og Tørninglen, bosatte han sig på det nu længst forsvundne “Haderslevhus” og begyndte straks at få indført reformationen godt 10 år, før det skete i resten af kongeriget. Haderslev er således det første sted i hele Norden, hvor reformationen blev gennemført, og byen kaldes også for “Nordens Wittenberg” på stiftets hjemmeside.

Venskab

Efter murens fald i Tyskland er der etableret venskabsforbindelse med menigheden i Slotskirken i Luthers by, Wittenberg, og også mellem byerne Haderslev og Wittenberg, og det har også været en af Christa Hansens opgaver at pleje venskabsforbindelsen til Wittenberg.

“Jeg har været utroligt glad for, at jeg har haft muligheden for det. Og jeg har haft det privilegium, at den stilling var skruet sammen på den måde.”

Den tyske præst i Haderslev vil gerne have lov at rose Folkekirken for sin rummelighed.

“Da er vi tilbage ved historien. Det er virkelig noget, vi ikke kan takke nok for med den ordning i 1920, hvor man simpelthen lavede en lov om, at dem, der bor hernede, skal have lov at udøve deres tro. Også selv om der har været modstand. De største modsætninger mellem dansk og tysk var i 1945, hvor nogle fra modstandsbevægelsen sagde: Den ordning vil vi ikke. Men andre kræfter sagde: Sådan skal det være i

Sønderjylland”, siger Christa Hansen, som understreger, at det er vigtigt at acceptere forsoningen. Især nu, hvor vi igen har den situation i Europa, at folk ligefrem går i krig med hinanden.

“Det at møde mennesker i deres kultur, i deres omgivelser, i deres sprog. Det fremmer jo også forståelsen enorm. Kernen af evangeliet er fredsarbejdet. Det er ikke kun kærligheden til fjenden. Du skal lige have pilen vendt tilbage og acceptere dig selv, før du kan have kærlighed til fjenden. Min mindretalsopvækst siger mig, at det ikke en selvfølge. Verden er som den er den er. Forsoning kræver et stort arbejde.”

Den tyske sognepræst er stolt over, at danskere og tyskere siden midten af 2010'erne sammen har højtideligholdt både Første Verdenskrigs afslutning den 11. november, og afslutningen på Anden Verdenskrig den 5. maj sammen ved kirkelige handlinger.

“Det var ikke sådan i 2005, da jeg begyndte. Der var lidt modstand, men det var en generation, som ikke er der længere. Men nu holder vi de mærkedage sammen med den tyske sognepræst, det er jeg pavestolt af.”

Christa Hansen fortæller, at der også er mindretalstyskere, som gerne vil have en dåb på dansk, så hun bruger også dansk som kirkesprog. Hun regner med, at tosprogheden bliver væsentlig i fremtiden. Men hun ser også mindretallene som identitetsbobler.

“Folk flygter ud, fordi de ikke vil være i en boble. Det gælder begge mindretallene. Næsten på en sammenlignelig måde. De leder alle sammen lidt efter den klare begrundelse, de havde for tilværelsen, da der var stærkere modsætninger i samfundet mellem dansk og tysk. Det betyder også, at der ikke er de klare afgrænsninger i menigheden. De tyske dele af menigheden er ikke så klart afgrænsede, som de var, da jeg var ung,” siger hun og konstaterer, at det ikke længere er som i 1960'erne og 1970'erne, hvor man var født i et mindretal fra vugge til grav.

“Nu kan det være et livsafsnit valg. Vi vælger den tyske skole, fordi vi højtuddannede er kommet tilbage. Når de så er færdige med skolen, så er vi også færdige med det. I 70'erne ville man blive spurgt til det, hvis man ikke gad gå til årsfester eller Knivsbergfest. I dag er det fuldstændig legitimt. Indtil 70'erne var det et upostuleret krav, der var. Da var det svært at bryde ud af det. Vel at mærke hvis man bliver i landsdelen – det gælder ikke, hvis man flytter til København, Hamborg eller Berlin, siger Christa Hansen.

Der deltog omkring 100 præster ved biskoppen tiltrædelsesprædiken i Haderslev Vor Frue Kirke.

Fødselaren har det godt og sender sine varmeste hilsner

Af Jacob Ørsted

ANMELDELSE I anledning af 100-året for oprettelsen af Haderslev Stift har vi fået mulighed for at læse en særdeles velskrevet levnedsskildring i bogen 'Kirke på grænsen – 100 år med Haderslev Stift.' Jacob Ørsted, tidligere sognepræst ved Helligåndskirken i Flensborg, nu sognepræst i Garnisons Sogn, København, reflekterer over bogen.

At al begyndelse er svær, oplever den første biskop Valdemar Ammundsen allerede op til sin tiltrædelsesprædiken. Som stiftets hyrde skal han formå at samle de gamle som nye traditioner, det danske flertal med det tyske mindretal alt sammen inden for ændrede og uvante grænser.

Ved grænsedragningen i 1920 rejser 40 tyskuddannede præster syd over grænsen, mens de, der er tilbage, skal på valg i menighederne. Til manges overraskelse nord for grænsen bliver en del valgt, og der er nu et kirkeligt tysk mindretal, som bliver oprettet

i 1923. Ja, der er nok at se til for Valdemar Ammundsen.

Vi siger ofte, om forholdet mellem flertals- og mindretalskirkerne både nord og syd for grænsen, at de til at begynde med var imod hinanden, senere ved siden af hinanden, for til sidst at være sammen. Men der går næsten 100 år, før grænselandets kirker fuldt ud tager hinanden i hænderne.

'Kirke på grænsen – 100 år med Haderslev Stift' har sin styrke i, at vi følger Stiftets biskopper den ene efter den anden. På samme tid blæser historien sine vinde ind over ➡➡

landsdelen og sætter dermed dagsordenen for de skiftende årtier.

Årene op til, under og efter Anden Verdenskrig sætter sit eget kraftige aftryk på Folkekirken og ikke mindst i grænselandet. Hvor langt må kirken gå, hvor meget må den sige?

Da besættelsesmagten påbegynder interneringen af de danske jøder og myrder præsten Kaj Munk, udsender biskopperne to hyrdebrev til præster og menigheder. Heri udtrykker de deres forargelse og opfordrer til, at det danske folk skal afvise enhver politisk anskuelse, der ophøjer sig selv til religion.

Efter krigen ønsker mange at afskaffe de liberale kirkelige forhold for det tyske

giske kandidatgrad. Det var dermed ikke givet, at hun kunne blive præst. Dog bliver Maren Sørensen fra Sydslesvig ordineret til frimenighedspræst for den danske menighed i Valsbøl i 1940, men det er ikke en af Folkekirkens biskopper, der står bag. Det gør Niels Dael, frimenighedspræst på Vestsjælland. Først i 1972 bliver Lene Johansen ordineret i Haderslev Domkirke af biskop Th. V. Kragh som den første kvindelige præst i Stiftet.

‘Æ Rummelpot’ griber begivenheden og gengiver den i al sin forstokkethed. “Herre du ene – kan skåne os for Lene”. Selvom flere og flere kvinder bliver præster, udvisker det ikke det gamle kvindeideal, som nogle menigheder og mandlige præster sidder inde med. Haderslev Stifts siddende biskop Marianne Christiansen beskæftiger sig stadigvæk med nogle af de samme spørgsmål som dengang.

Menighederne spiller en væsentlig rolle

Op til reformationsjubilæet i 2017 lader domprovst Kim Eriksen i Haderslev Luther stille det relevante spørgsmål: Hvorfor (er) så meget i Folkekirken endt med at blive identificeret med præsterne?”, når en af Luthers kongstanker (er) “et kristent menneskes frihed”. Dermed lægger Kim Eriksen op til, at kirken stiller skarpt på ikke alene menighederne men også det enkelte menneske, som skal gøres opmærksom på, at det skal genopdage, at det er sat fri til at leve. “Det er ikke meningen, at denne frihed skal udledes i en uhæmmet selvrealisering, men i et fælles liv med vor næste.”

Skønt medlemstallet i 1990’erne er over 90 procent i Haderslev Stift, konstaterer biskop Olav C. Lindegaard, at der gennem 1960’erne, 1970’erne og 1980’erne er sket et stort traditionstab. Der er kommet en ny alterbog og en ny oversættelse af Bibelen, men det er ikke nok. Man går andre veje for at få menigheden tilbage i kirken ikke alene til vielse, dåb og begravelse, men så sandelig også til gudstjenesten.

Løsnet er nye farver, ny indretning og ny udsmykning for at sætte stemningen. ‘Kirke på grænsen – 100 år med Haderslev Stift’ giver et par fine eksempler på, hvordan en restaurering i denne retning lykkes. I Broager Kirke skifter man gulvet ud med lyst fyrretræ og åbner op for adgangen til alteret. Den barokke altertavle bliver flyttet, så de tre vinduer i apsis bliver synlige. Alan Havsteen Mikkelsen tegner en ny alterskranke og en glasmosaik til det midterste

“

Årene op til, under og efter Anden Verdenskrig sætter sit eget kraftige aftryk på Folkekirken og ikke mindst i grænselandet. Hvor langt må kirken gå, hvor meget må den sige?

mindretal, især at der fortsat prædikes på tysk. Men biskop Carl Wulff Noack, der har været præst i Helligåndskirken i Flensborg, har den erfaring med sig, at det ofte er de politiske strukturer, man må sig nej til og ikke den enkelte menighed eller præst. Overordnet set ønsker Noack at “tilvejebringe forsoning og en ny forståelse mellem kristne” fra to lande, der lige havde været i krig med hinanden.

I 1916 tager den første kvinde den teolo-

apsis-vindue. Alt bliver lysere, og selv præsten bliver synlig for alle, da prædikestolen nu står på nordsiden af korbuen.

Restaurering er ikke altid nok, for demografien ændrer sig, og man bygger derfor nye kirker. Mange tiltag siver ned over grænsen til Dansk Kirke i Sydslesvig, hvor der bliver bygget to kirker i henholdsvis Harrislee og Husum. Kendetegnet ved begge kirker er, at de følger tanken fra Haderslev og Danmark om, at der ikke skal være nogen forhindringer. Hverken når man vil ind i kirken eller til alters. Der er ingen besværlige trin eller forhøjninger, man skal force-re. Prædikestolen står på gulvet tæt ved døbefonten og giver erindringer tilbage til Luthers ord om at: "Enhver, som er krøbet ud af dåben, er lige meget præst og biskop".

Børn er ikke længere små voksne, men børn der får rygsække med legetøj og pixibøger. Gudstjenester skal ikke alene finde afsted om søndagen, men der er nu også tilbud om andagter og familiegudstjenester, gerne med noget at spise når munden er færdig med at synge.

Det er også i 90'erne at de første lysglober gør sin entre og efterkommer et behov, der går ud over kirkerummet og gudstjenestens sociale og fysiske forståelse. I det samme årti nedsætter biskopperne et udvalg, som skal undersøge forholdene for at lyse Guds velsignelse over et homoseksuelle par. Bølgerne går højt, og biskop Olav C. Lindgaard går på talerstolen ved stiftsmødet i Haderslev Stift og bebrejder modstanderne for at have et "stærkt konservativt, for ikke at sige fundamentalistisk bibelsyn." Der er ingen grundlæggende forskel mellem, at homoseksuelle modtager "Guds velsignelse en søndag formiddag under sognets gudstjeneste eller en lørdag eftermiddag sammen med venner og familie", fortsætter han.

Det er svært at spå om fremtiden

Det er vel de færreste, der havde nogen anelse om, hvilke rædsler der ville ramme World Trade Center den 11. september 2001 og som forplantede sig ud til resten af verden som en iboende skræk for de "andre". Spontant åbner man kirkerne for folk, der søgte kirkerummet alene eller sammen med andre.

Niels Henrik Arendt er ny biskop i Haderslev Stift, og hans store viden om forholdet mellem islam og kristendom, tager man straks til sig i bestræbelserne på at nå hinanden. Det sker med "Folkekirke og Religionsmøde", der har til formål at udruste menigheder til at tale med mennesker, der

har en anden tro. Desværre går der ikke mange år, inden de satiriske tegninger af profeten Muhammed dukker op og skaber en værdidebat med stejle fronter.

På foranledning af Niels Henrik Arendt skriver man "Haderslevartiklerne 2007" for at kaste lys over hvad kristen tro er i dag, i en tid med store kriser og en manglende tro på autoriteter.

På samme tid knytter Niels Henrik Arendt også et fast bånd til de danske mindretalskirker syd for grænsen, et bånd der i dag ved Marianne Christiansens hjælp giver Dansk Kirke i Sydslesvig observationsstatus i Haderslev Stiftsråd.

En af de fælles interesser som Niels Henrik Arendt og biskop Marianne Christiansen deler, er reformationsjubilæet 2017, som han er udpeget til at forberede. Han når desværre ikke selv at fejre jubilæet, da han dør den 23. august 2015. Men han ville have glædet sig over, hvor godt Jubilæet løb af staben med hundredvis af arrangementer, der ved hjælp af mange frivillige hænder, kunne afvikles.

Tre år senere er der atter jubilæum, idet det er 100 år siden, at genforeningen fandt sted. Desværre tvinger Covid-19 hovedparten af de planlagte arrangementer til at blive aflyst. Men det får ikke Haderslev stift til at vakle. Juli 2021 åbnes dørene til jubilæumsgudstjeneste og fejringen bliver i mindre omfang gennemført.

Efter 17 år i Sydslesvig ved undertegnede godt, at 2020 var 100 året for grænsedragningen. Det fejrer man ikke i respekt for de mange, der drømte forgæves om, at landdelen kom tilbage til Danmark, især i årene efter de to verdenskrige. Dog er der en stor taknemmelighed på begge sider af grænsen for at forkyndelse, undervisning og kultur stadigvæk finder sted på det sprog, man ønsker.

At Dansk Kirke i Sydslesvig spiller en ikke uanselig rolle, skriver generalkonsul i Flensborg, Kim Andersen i bogen: "Dansk Kirke i Sydslesvig har haft en helt central rolle som 'bærende institution i mindretalslivet syd for grænsen. Den har været en katalysator for at knytte forskellige grupperinger og foreninger sammen gennem tiden. Den har ganske enkelt haft en stor betydning for mindretallets liv og virke".

Tillykke med Jubilæet 🍷

'Kirke på grænsen – 100 år med Haderslev Stift' kan købes på Haderslev Stifts hjemmeside www.haderslevstift.dk

"Det er ikke til at forstå den tid, der er gået", siger Erik Nielsen, der har været formand for Grænseforeningen Hvetbo Herred siden 1981. En post, han overtog fra sin far, der var formand i mere end 20 år.

“Det vigtigste er at støtte mindretallet

Af Alexander Leicht Rygaard

Erik Nielsen har været formand for Grænseforeningens lokalforening i Hvetbo Herred siden 1981. Han overtog posten fra sin far, der lærte ham, at det danske mindretal i Sydslesvig er en yderst vigtig sag at støtte.

Erik Nielsen rykker sig lidt i stolen og tænker lidt over sit svar.

“Ja, det har nok aldrig været noget for os heroppe”, siger han en anelse underspillet med henvisning til, at han blot en enkelt gang har deltaget i Grænseforeningens generalforsamling, Sendemandsmødet.

“For os har det vigtigste altid været at støtte det danske mindretal mest muligt. Og det koster jo penge at deltage i sådan et møde. De penge kunne vi jo sende til Sydslesvig”, forklarer Erik Nielsen.

Magasinet Grænsen har sat 85-årige Erik Nielsen stævne over to stykker smørrebrød og en øl til en snak om grænselandet samt de mere 40 år, han har stået i spidsen for Grænseforeningen Hvetbo Herred, der i dag har 54 medlemmer. Han tager imod på fødegården, Broensgård, der er opkaldt efter Mads Broen, som byggede gården i 1866 efter at have deltaget som soldat i krigen i 1864 sammen med Erik Nielsens oldefar, Niels Christian Frederiksen.

“På min oldefars tid var de fire veteraner ➡➡

Erik Nielsen har gennem årene været aktiv i en mere end 20 foreninger, men han kan ikke helt forklare hvorfor. "Det er nok arven fra min far. Han var helt lige sådan. Han mente, at det var vigtigt at være aktiv i samfundet og søge indflydelse. Det er nok højskoletanken, der har formet ham som mig."

fra 1864 her i området. Frem til deres dages ende mødtes de hvert år her på gården for mindes deres faldne kammerater over en kop kaffe og en dram eller to, mens prøjserne blev smædet", fortæller Erik Nielsen, hvis far, Søren Nielsen, købte Broensgård i 1934 efter at have været vokset op på nabogården.

Erik Nielsen overtog gården i 1981, da faderen gik bort, og som en del af arvegodsset var også en vis formandspost.

"Før min far døde, var han aktiv som formand i Aabybro Planteforening og Grænseforeningen Hvetbo Herred. Min bror var lidt involveret i det med planterne, så han overtog det, mens jeg blev formand for vores lokale Grænseforening", siger Erik Nielsen.

Grænselandet allestedsværende

Erik Nielsen er vendelbo og har levet det meste af sit liv nord for Limfjorden, men han har altid haft grænselandet og det danske mindretal i Sydslesvig tæt inde på livet. Begge forældre var optaget af at støtte mindretallet og blev en del af Grænseforeningen for Hvetbo Herred, der blev etableret i 1929. Her var de med til at arrangere flere ture til Sydslesvig, og gennem årene havde familien i alt otte sydslesvigske ferieboende i sommerperioden.

"Mine forældre læste i lokalavisen, at der var trænge tider for de danske syd for grænsen, så de besluttede sig for at få et besøg af

et ferieboende. Jeg mener, det var i 1953. Han hed Uwe og besøgte os fem somre i træk. Min bror og jeg synes, det var mægtig spændende at have ham på besøg, og vi hentede ham i hestevogn ved den lokale togstation", siger Erik Nielsen og tilføjer, at han holdt kontakten med Uwe frem til dennes død for et par år siden.

Også i skoletiden var grænselandet nærværende. På Rendbæk Skole, hvor Erik Nielsen var elev, hang kunstneren Niels Simonsens ikoniske maleri af tilbagetoget fra Dannevirke den 5. februar 1864.

"Lærer Ibsen fortalte ofte indlevende om billedet og det danske nederlag. Det var jeg meget fascineret af, kan jeg huske", siger Erik Nielsen, der efter skoletiden tilbragte seks måneder på først Vrå Højskole syd for Hjørring og senere tog springet til Rønshoved Højskole i Sønderjylland tæt på Kruså.

"Begge steder var forstanderne meget optaget af Sydslesvig. På Rønshoved gik forstander Hans Haarder så langt, at han ofte nærmest prædikende fortalte, at Danmarks grænse går ved Ejderen", siger han.

Efter højskoleopholdet var Erik Nielsen endnu ikke klar til at tage hjem til Sydslesvig og fik ansættelse som landbrugsmedhjælper på en gård i Stenderup nær Rødding. Gården var ejet af Nis Nissen, der som sønderjyde havde deltaget for Tyskland i Første Verdenskrig.

"Han var ikke glad for den krig, og han deserterede fra fronten i Belgien. De var et par

stykker, der ganske enkelt forlod slagmarken til fods og gik til Tyskland og ankom til en skov i Sønder Hygum, hvor de gravede et hul og gemte deres soldaterudrustninger”, siger Erik Nielsen og tilføjer, at gårdejerens endda fik sit soldatergrej tilbage i 1950, da en familie fra Sønder Hygum havde fundet det i deres lokale skov.

“Det er en sjov historie, synes jeg”, siger Erik Nielsen.

Tætte relationer syd for grænsen

Knap to år senere vendte Erik Nielsen tilbage til Nordjylland og blev gift med Annelise. I mellemtiden var faderen i 1959 blevet formand for den lokale Grænseforening og krævede, at det nygifte ægtepar også meldte sig ind i foreningen.

“Det var en meget naturlig beslutning. Min far havde jo lært mig fra barnsben, at Sydslesvig var en vigtig sag”, siger Erik Nielsen.

Det var i faderens tid som formand, at lokalforeningen udviklede en stærk relation til de danske på halvøen Ejdersted, og mange af de ferieborn, der kom i Erik Niensens barndomshjem, gik på Digeskolen i Follervig, der blev grundlagt i 1948. Da Erik Nielsen overtog formandsrollen efter sin fars død, blev denne venskabsrelation et centralt virke for lokalforeningen.

“Vi har altid koncentreret os om at samle penge ind til børnene på Digeskolen, så de bl.a. kunne få en god advents- og julefest. Det har givet os meget glæde. Vi har besøgt skolen mange gange, og jeg har i dag stadig kontakt til mange af de lærere, der underviste dengang”, fortæller Erik Nielsen, der har solgt både Dybbølmærker, lotterisedler og sydslesvigske julemærker til fordel for venskabsforbindelsen på Ejdersted.

I 1999 måtte Digeskolen dog lukke som følge af for få elever, og efter årtusindeskiftet udviklede Grænseforeningen sig som forening fra at være pengeindsamlende til at være folkeoplysende i takt med, at den danske stat overtog bevillingen til Sydslesvig, der i dag lyder på mere end en halv milliard danske kroner. Derfor sender man i Hvetbo Herred ikke længere penge syd for grænsen. I stedet har foreningen holdt sig aktiv med foredrag, udveksling og rejser ofte i samarbejde med relationerne fra den gamle Digeskolen.

“Det vigtigste er stadig at støtte mindretallet, så de har gode forhold og adgang til

skoler, kirker, foreningsliv og videre. Det skal vi fortsat oplyse om”, siger Erik Nielsen.

Skal arven gå videre?

Erik Nielsen er i dag 85 år og har fortsat et par gode år i sig, siger han. På spørgsmålet om, hvem der skal være den næste formand, tøver han dog en smule.

“Jeg har jo tre døtre. De er opflasket med Sydslesvig og grænselandet, som jeg også blev det af min far. Og jeg ville da nikke anerkendende, hvis en af dem gerne tage vil over efter mig. Men det er ikke noget, jeg vil blande mig i”, siger han.

“Men de er selvfølgelig medlemmer af Grænseforeningen. Og det er mine svigersønner også. Det var et krav fra min side”, griner Erik Nielsen.

Lokalforening i generationer

Grænseforeningen Hvetbo Herred (som også hedder: Sønderjysk Forening for Hvetbo Herred) blev etableret i 1929 og har i dag 54 medlemmer, der samler sig i byerne Pandrup, Saltum og Aabybro. Hvetbo Herred har som lokalforening overlevet flere af sine naboforeninger. I dag findes der nordenfjords kun en anden lokalforening for Grænseforeningen, nemlig Grænseforeningen Vendsyssel, der er en sammenlægning af de mere end 10 lokalforeninger, der tidligere eksisterede i området. I Hvetbo Herred har man dog aldrig været interesseret i en sammenlægning, da opfattelsen var, at det ville fjerne fokus fra støtten til venskabsforbindelsen på Ejdersted. På spørgsmålet om, hvad der skal ske med foreningen, når Erik Nielsen ikke længere er formand, svarer han meget diplomatisk. “Det må bestyrelsen tage stilling til. Det vil jeg ikke blande mig i”, siger han.

Vi har sejret ad Helvede til

Af Hanne Sundin
Direktør for
Grænseforeningen

Ordene i titlen tilhører LO-formand Thomas Nielsen, der i 1982 henviste til forskellen mellem 1930'erne, og sin samtid. Og mon ikke – når man nu er LO-formand – at der også lå i udsagnet, at fagbevægelsen havde gjort forskellen?

Grænselandet har været på en tilsvarende rejse. Her er det Grænseforeningen, der har gjort forskellen. Historiker Axel Johnsen udtalte i forbindelse med jubilæet i 2020, at man formentlig i dag ikke ville kunne forestille sig et dansk mindretal i Sydslesvig uden Grænseforeningens indsats. Vi har – med lånte ord – sejret ad helvede til.

Det må imidlertid ikke få os til at hvile på laurbærrene. Spørgsmålet er: Hvad skal

de eksistensberettigelsen, og jeg agerede for en stund havkat. Tak, fordi I ville være med, og omfavnede mig og mine spørgsmål med aktive drøftelser, engagement og svar.

Grænseforeningen har historisk indsamlet midler, der har løftet levestandarden i Sydslesvig og bidraget til opbygning af stærke organisationer i området. Siden, da det økonomiske spørgsmål ikke længere var det vigtigste, har foreningen forandret sig fra at være pengeindsamlende til at være folkeoplysende.

På lokalforeningsmøderne og i alle drøftelser, jeg har, står det klart, at det skal vi fortsætte med og på den baggrund levere en ny forandring.

Vi er og vil være den nationale folkelige forening, der sikrer udbredelse af kendskab til mindretal og grænselandet og i forlængelse heraf fremmer forholdene i hele grænselandet. Vi vil sætte ord på, hvad danskhed er, for vi vil og tør nationalfølelsen, samtidig med at vi tager afstand fra nationalisme. Vi vil elske vores land, vores sprog, højskolesangbogen og landsholdet uden at forfalde til at holde andre ude. Vi vil et godt forhold til nabolandet. Vi mener noget med vores slogan, "For en åben danskhed".

Netop nu gør vi slogan til strategi. Vi samler input fra lokalforeningsmøderne og andre, som bestyrelsen lytter og drøfter, inden den i december sætter punktum, for på forårets sendemandsmøde at kunne præsentere strategien.

Og selvom vi lige nu mest lytter, så tør jeg godt komme med en forudsigelse om, hvad der kommer. Helt sikkert formuleret anderledes, men ikke desto mindre: Ja, vi har sejret ad helvede til, men vi er ikke i mål – Grænseforeningen skal, kan og vil stadig gøre en forskel for grænselandet. 🇩🇪

“

Det må imidlertid ikke få os til at hvile på laurbærrene.

vi så nu? Enkelte har endog spurgt, om der overhovedet er mere at gøre, eller om det er tid til at lukke og slukke.

Svaret på dette begynder med en anerkendelse af dem, der tør stille spørgsmålet. Vi skal påskønne en havkat i hyttefadet, som svirper med halen, sætter bølgegang i vandene og stiller de spørgsmål, der får os andre op af stolene, og som får os til sammen at opsøge svar.

På lokalforeningsmøderne i oktober mødtes repræsentanter for de 50 lokalforeninger, som Grænseforeningen består af. Vi drøfte-

DET SKER I LOKALFORENINGERNE

Med mindre andet er nævnt, er arrangementerne gratis og åbne for alle. Se flere arrangementer på www.graenseforeningen.dk.

SYDDANMARK

Faaborg-Midtfyn

15. november kl. 18.00. Søllinge Forsamlingshus, Søndre Højrupvej 104A, Ringe. Sangaften 'Fynsk æggekage' med fællessang og fortælling med sange af fynske digtere og komponister ved Tyge Mortensen & sønner samt Birte Fahnøe Lund. Tilmelding senest den 10. november til <https://gf-fm.nemtilmeld.dk/>. Pris: 175 kr. (ikke-medlemmer 225 kr.).

Fredericia-Middelfart

3. november kl. 16.30. Fredericia Bibliotek, Prinsessegade 27, Fredericia. Sangforedraget 'Grænselandets sange' ved Birgitte Hansen, fhv. højskoleforstander. Arrangeres i samarbejde med Fredericia Bibliotek (for tilmelding og pris se bibliotekets hjemmeside).

Nyborg og Kerteminde

9. november kl. 19.00. Bastionen, Nørrevoldgade 63, Nyborg. Foredrag om maleren Emil Nolde ved Hans Christian Davidsen, kulturredaktør på Flensborg, der har skrevet en bog om Nolde. Arrangeres i samarbejde med Højskoleforeningen i Nyborg.

Sønderborg

23. november kl. 18.30. Knøs Gård, Hørup. Adventsmøde med sang, æbleskiver og fortælling ved Jens Andresen, fhv. formand for Grænseforeningen.

Tønder

16. november kl. 19.00. Schweizerhalle – Tønder Kulturhus, Ribe Landevej 39, Tønder. Foredraget 'En (U)nyttig Verdenshistorie' ved historiker Michael F. Hawkins, Aalborg Katedralskole. Pris: 100 kr. Arrangeres i samarbejde med Tøn-

der Biblioteker, Sprogforeningen og Foreningen Norden.

Aabenraa

21. november kl. 14.30. Rebbølcentret, Vollerupvej 45, Bolderslev. Foredraget "Lübeck – Hansestædernes dronning" ved historiker Jørn Buch. Pris: 80 kr. Arrangeres i samarbejde med Rebbølcentret og Ældre Sagen Tinglev.

28. november kl. 16.00. Landsarkivet, Haderslevvej 45, Aabenraa. Foredraget "Grænseoverskridende samarbejde: muligheder og udfordringer" ved Stephan Kleinschmidt, viceborgmester i Sønderborg Kommune. Arrangeres i samarbejde med Historisk Samfund for Sønderjylland – Aabenraa Afdelingen, Aabenraa Byhistorisk Forening og Aabenraa Museums Venner.

1. december kl. 19.30. Billedsalen, Folkehjem, Haderslevvej 7, Aabenraa. Foredraget "Egernsundmalerne" ved kunsthistoriker Grethe Bay. Tilmelding senest den 28. november til jensovergaard49@gmail.com eller 40 10 81 42 (SMS). Pris: 150 kr. Arrangeres i samarbejde med Aabenraa Kunst- og Musikforening.

MIDTJYLLAND

Horsens

10. oktober kl. 18.00. Mødelokalet Bøgen, Horsens Bibliotek, Tobaksgården 12, Horsens. Foredraget 'Min farfars deltagelse i Første Verdenskrig' ved Karoline Pedersen. Pris: 50 kr. (ikke-medlemmer 75 kr.).

23. november kl. 19.00. Salen, Horsens Bibliotek, Tobaksgården 12, Horsens. Foredrag ved forfatter Pernille Juhl, der fortæller med udgangspunkt i sine historiske romaner om Sønderjylland. Pris: 50 kr. Arrangeres i samarbejde med Horsens Bibliotek.

Randers – Mariagerfjord

24. november kl. 19.30. Krstrup Sognegård, Ørneborgvej 5, Randers. Adventsmøde med adventstale ved

provst Ingelise K. Standgaard, Randers Nordre Provsti. Efterfølgende kaffebord, fællessang og fortælling. Pris: 40 kr. (inkl. kaffe). Arrangeres i samarbejde med Kistrup Sogn.

1. december kl. 13.00. Hadsund Kulturcenter, Kirkegade 2, 4, Hadsund. Adventsfrokost med fortælling, quiz og fællessang. Tilmelding senest den 21. november på 21 35 14 25 eller 20 57 67 10. Pris: 175 kr.

Ringkøbing og Omegn

23. november kl. 19.30. Aktivitetshuset Ringkøbing, Holmelunden 10, Ringkøbing. Adventsmøde med fællessang ved Anne-Marie Hjelm samt gløgg, klejner og julehistorier. Tilmelding senest den 17. november til pmjohannsen@gmail.com eller 29 26 89 43. Pris: 80 kr. Arrangeres i samarbejde med Grænseforeningen Skjern, Tarm og Videbækegnen.

1. december kl. 7.30. Busafgang fra Museumspladsen, Ringkøbing. Juletur til Flensborg med et program punkt i byen samt fællessang. Mulighed for ophold ved et grænsesupermarked. Tilmelding senest den 25. november til pmjohannsen@gmail.com eller 29 26 89 43. Pris: 160 kr. (inkl. bus, kaffe og rundstykker). Arrangeres i samarbejde med Grænseforeningen Skjern, Tarm og Videbækegnen.

Silkeborg-Hammel

9. november kl. 19.00. Medborgerhuset, Bindslevs Plads 5, Silkeborg. Foredraget 'At tilhøre mindretal og flertal' ved Jens Andresen, fhv. formand for Grænseforeningen. Pris: 60 kr. (inkl. kaffe, te og brød).

Skanderborg

13. november kl. 14.00. Kirkecentret, Skanderup Kirke, Kirkebakken 10, Skanderborg. Gudstjeneste og foredrag ved Peter Skov-Jakobsen, formand for Grænseforeningen. Arrangeres i samarbejde med Menighedsrådet ved Skanderborg Sogn. Pris: 30 kr.

DET SKER I LOKALFORENINGERNE

Skiveegnen

15. oktober kl. 08.00. Kvikly, Ågade 6, Skive. Genforeningstur til Folkehjem, Aabenraa, hvor historiker Lars Henningsen viser rundt og fortæller. Herefter frokost og udstilling på Kulturhistorie Aabenraa samt stop ved Skamlingsbanken på hjemturen. Pris: 100 kr. (tilmelding efter først til mølle-princip)

Skjern, Tarm og Videbækegnen

23. november kl. 19.30. Aktivitets-
huset Ringkøbing, Holmelunden 10, Ringkøbing. Adventsmøde med fællessang ved Anne-Marie Hjelm samt gløgg, klejner og julehistorier. Tilmelding senest den 17. november til pmjohannsen@gmail.com eller 29 26 89 43. Pris: 80 kr. Arrangeres i samarbejde med Grænseforeningen for Ringkøbing og Omegn.

1. december kl. 8.00. Busafgang fra Bechs Hotel, Storegade 4, Tarm. Juletur til Flensborg med et program i byen samt fællessang. Mulighed for ophold ved et grænsesupermarked. Tilmelding senest den 25. november til pmjohannsen@gmail.com eller 29 26 89 43. Pris: 160 kr. (inkl. bus, kaffe og rundstykker). Arrangeres i samarbejde med Grænseforeningen for Ringkøbing og Omegn.

Viborgegnet

1. november kl. 19.30. De Frivilliges Hus, Lille Skt. Hans Gade 7, Viborg. Foredraget "Flugten fra de tyske østprovinser i 1945" ved Hans Christian Davidsen, kulturredaktør på Flensborg Avis, der er aktuel med ny bog om afslutningen på Anden Verdenskrig.

28. november kl. 19.30. De Frivilliges Hus, Lille Skt. Hans Gade 7, Viborg. Foredraget 'Nyt fra Tyskland set med danske briller' ved bibliotekschef Jens M. Henriksen, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Aarhus

21. november kl. 19.30. Ellevang Kirkesal, Jellebakken 42, Risskov. Foredraget "Frisernes historie og sociologi" ved Bahne Bahnsen. Pris: 75 kr.

5. december kl. 19.30. Ellevang Kirkesal, Jellebakken 42, Risskov. Adventshygge med amerikansk lotteri, kaffe og kage samt julesange ved pianist Bjørn Andresen. Pris: 75 kr.

NORDJYLLAND

Hvetbo Herred

3. november kl. 10.00. Jetsmark Sognegård, Bredgade 98, Pandrup. Foredraget "Mellem Slesvigs grænser på grænsen mellem tysk og dansk" ved Ruth Christensen, leder af Rens Museum. Arrangeres i samarbejde med Jetsmark Menighedsråd.

Vendsyssel

23. oktober kl. 14.00. Sognegården, Søndervråvej 11A, Vrå. Foredraget "Genforeningen 1920 og Vendsyssel" ved historiker Jørgen Peder Clausager.

30. november kl. 19.00. Den Runde Pavillon, Nørregade 45, Brønderslev. Adventsmøde med gløgg, hygge og sang ved Else Højgaard.

Aalborg

28. november kl. 19.30. Trekanten, Sebbesundvej 2a, Aalborg. Juleafslutning med underholdning ved 'Gaardsangerne fra Aalborg'. Der serveres kaffe og julekager.

SJÆLLAND

Dianalund og Stenlille

27. oktober kl. 19.30. Degneparken, Dianalund. Foredraget 'Storfyrstinden' ved Trine Engholm Michelsen, forsker ved Forsvarsakademiet og forfatter til bogen 'Storfyrstinden'. Pris: 40 kr. (inkl. kaffe og kage).

Guldborgsund

8. november kl. 19.00. Sognets Hus, Kirkestræde 6, Maribo. Foredrag ved Hans Christian Davidsen, kulturredaktør på Flensborg Avis. Tilmelding senest den 8. november til 50 22 67 00 eller zorba@mail.tele.dk. Pris: 50 kr. Arrangeres i

samarbejde med Grænseforeningen Lolland.

Lolland

8. november kl. 19.00. Sognets Hus, Kirkestræde 6, Maribo. Foredrag ved Hans Christian Davidsen, kulturredaktør på Flensborg Avis. Tilmelding senest den 8. november til 50 22 67 00 eller zorba@mail.tele.dk. Pris: 50 kr. Arrangeres i samarbejde med Grænseforeningen Guldborgsund.

Ringsted

3. november kl. 19.00. Klostermarks-kirken, Ahorn Alle 46C, Ringsted. Sangaften i Klostermarkskirken. Pris: 50 kr. (ikke-medlemmer 75 kr.). Kontakt mogensklarsen@mail.dk eller 25 21 30 51 for flere oplysninger.

15. december kl. 19.00. Ringsted Kulturhus, Søgade 3, Ringsted. Foredraget 'Jul i gamle dage. Efterfølgende fællessang. Pris: 50 kr. (ikke-medlemmer 75 kr.). Kontakt mogensklarsen@mail.dk eller 25 21 30 51 for flere oplysninger.

Sorø

12. oktober kl. 19.30. Multisalen, Sorø Borgerskole, Alléen 8, Sorø. Foredrag ved Jørgen Ledstrup, der vil fortælle om sine mange år i udenrigstjenesten. Beretningerne krydres med sang akkompagneret af Sofus Kornebæk. Pris: 50 kr.

HOVEDSTADEN

Frederiksborg

6. november kl. 14.00. Slotsbio, Frederiksværksgade 11, Hillerød. Filmvisning af 'Kroen ved Vidåen', der er en humoristisk krimi, hvori der tales fem sprog. Der serveres kaffe inden filmen. Pris: 30 kr. (ikke-medlemmer 50 kr.)

17. november kl. 14.30. Kedelhuset, Fredensvej 12B, Hillerød. Foredrag ved forfatter Pernille Juhl, der fortæller med udgangspunkt i sine historiske romaner om Sønderjylland. Pris: 30 kr. (ikke-medlemmer 50 kr.) (inkl. kaffe og kage).

2. december kl. 6.45. Opsamling i Helsingør, Hillerød og Jørnlunde. Bustur til Christianslyst, Sydslesvig. Undervejs besøges det tyske mindretals museum i Sønderborg, julemarkedet i Flensborg, Museumsberg, Oksevejens Danske Skole. Desuden rundtur i Flensborg med journalist og forfatter Hans Christian Davidsen samt foredrag ved forfatter Karsten Skov. Tilmelding senest den 10. november bent@panikrejser.dk eller 48 25 25 11. Pris: 3400 kr.

Hørsholm og Det Grønne Område

21. november kl. 19.30. Konfirmandstuen, Hørsholm Kirke, Sdr. Jagtvej 1, Hørsholm. Foredraget "Ungdommen og 'de glade 1960'ere" i grænselandet – Om nationale spørgsmål og populærkultur" ved historiker Tobias Haimin De Fønss Wung-Sung, Københavns Universitet. Pris: 50 kr.

København og Frederiksberg

25. oktober kl. 18.00. Restaurant Allegade 10, Allegade 10, Frederiksberg. Foredraget 'Er der en grænse?' ved generalsekretær Jens A. Christiansen, Sydslesvigsk Forening. Middag inden foredraget. Tilmelding senest den 17. oktober til gkf@graensekf.dk eller 38 86 49 87. Pris: 330 kr. (ekskl. drikkevarer).

Skal jeres lokalforeningsarrangementer med i magasinet Grænsen?

Send materiale til

cjj@graenseforeningen.dk

Deadline: 11. november 2022.

Udgivelse: 5. december 2022.

Vær opmærksom på, at arrangementer, der optræder i kalenderen, kan være afholdt, når du modtager magasinet Grænsen, da distributionen strækker sig over fem dage.

Skal jeres lokalforening have trykt et lokalforeningsprogram?

OBS: Datoer for 2023 kommer i næste nummer af magasinet Grænsen.

Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5, 2. sal
1054 København K
info@graenseforeningen.dk
tlf. 33 11 30 63

Protektor: Hans Kongelige
Højhed Prins Joachim

Formand
Peter Skov-Jakobsen
pesj@km.dk

Direktør
Hanne Sundin
hs@graenseforeningen.dk
tlf. 21 28 82 84

Grænseforeningens formål
Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskab til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Grænseforeningens vision
Erfaringerne fra det dansk-tyske grænseland er en væsentlig inspiration for sproglig og kulturel mangfoldighed i en verden under forandring.

Grænseforeningens værdier
Grænseforeningen er en vigtig folkelig basis for den danske stats støtte til det danske mindretal i Sydslesvig og er uafhængig af partipolitiske interesser.

Grænseforeningen mener og siger:

- Demokrati, ytringsfrihed og ligeværd gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Grænseforeningens bestyrelse

Formand: Peter Skov-Jakobsen, København

1. næstformand: Jørgen Bruun Christensen, Nykøbing Mors
2. næstformand: Else Tornbo, Sønderborg

Region Syddanmark
Per Grau Møller, Nr. Lyndelse
Kirsten Rykind-Eriksen,
Randbøldal
Else Tornbo, Sønderborg

Region Midtjylland
Horst-Werner Knüppel, Skjern
Karen Marie Ravn, Kjellerup

Region Nordjylland
Karsten Nørgaard Simonsen,
Aalborg
Jørgen Bruun Christensen,
Nykøbing Mors

Region Sjælland
Annemarie Brett Jakobsen,
Gadstrup
Ruth Villadsen, Sorø

Region Hovedstaden
Jan Uldal Niemann, Helsingør
Erling Rørdam, Hørsholm

Ressourcepersoner
Benedikte Marie Kaalund,
Roskilde
Axel Johnsen, Gråsten
Peter Bruhn Jepsen, Berlin

Grænseforeningen Ungdom
Jonas Kopf, Aarhus
Vera Petersen, Odense

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

Fuglsang-familien har brygget sønderjysk øl i mange generationer. På billedet er det Iver, Regnar og Sigurd Fuglsang ved præsentationen af en ny øl i 1960'erne.

Bryggeriet Fuglsang forlader Haderslev: “Det er et identitetstab”

Af Alexander Leicht Rygaard

Efter 157 år ophører Bryggeriet Fuglsang sin ølproduktion i Haderslev. “Byen mister en del af sin identitet”, siger museumsinspektør Lennart S. Madsen, Museum Sønderjylland.

Den 1. december bliver den sidste Fuglsang-øl tappet i Haderslev. Det historiske ølbryggeri, der blev opkøbt af Royal Unibrew i 2021, flytter nemlig sin produktion til anlæg i Odense og Faxe.

“Fuglsang er en stor del af Haderslevs historie og har gennem årtier beskæftiget mange af byens borgere. Haderslev mister en del af sin identitet, ved at ølproduktionen nu flytter væk”, siger museumsinspektør Lennart S. Madsen, Museum Sønderjylland, der har beskæftiget sig med bryggeriets historie i en række udgivelser, herunder et festskrift fra 2015, der fejrer Fuglsangs 150-års jubilæum.

“Bryggeriet ligger ved indkørselsvejen til byen og kan ses næsten uanset, hvor du befinder dig i byen. Bygningsmassen stammer fra alle perioder af virksomhedens mere end 150 år lange historie og er et industrielt kulturminde mærke med samme betydning som Carlsberg i København”, tilføjer Lennart S. Madsen.

Fuglsang blev grundlagt i 1865 af Søren Christian Fuglsang og var frem til

2021 det ældste familieejede bryggeri i Danmark. Navnet Fuglsang stammer fra Søren Christian Fuglsangs farmor, der voksede op på gården Fuglsang nær Hoptrup. Fuglsang-familien har altid været en del af det tyske mindretal i Sønderjylland, og ifølge Lennart S. Madsen har familien haft stor betydning for det positive forhold mellem dansk og tysk i Haderslev og Sønderjylland.

“Det var medlemmer af Fuglsang-familien, der var med til at udforme den loyalitetserklæring, det tyske mindretal vedtog efter Anden Verdenskrig, hvori man bekendte sin loyalitet over for den danske stat og den nuværende grænse. Familien var altså med til at vise en vej ud af krigens mørke år”, siger Lennart S. Madsen.

Fuglsang forlader dog ikke Haderslev og placeringen på Ribe Landevej fuldstændigt. Produktion af malt har i mange år været Fuglsangs største indtjeningskilde, og den del forbliver i Haderslev, ligesom de historiske bygninger fortsat er ejet af femte generation af Fuglsang-familien. 🍷